

Shiraz University
RICeST
ISC

ISSN: 2008-7926

Journal of

Legal Studies

Scientific

Vol. 18, Issue 1, Spring 2026

JLS

Journal of Legal Studies

Journal Homepage: <https://jls.shirazu.ac.ir/>
doi: <https://10.22099/JLS.2025.51843.5242>

Research Article

Intersectionality of Law and Emotion: Entry Points for Emotion in Legal Proceedings

Meisa Kamyab*

PhD graduate in Public Law, Public and Economic Law, Law Faculty, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

Article history:

Received: 30-12-2024

Accepted: 10-04-2025

Abstract

Introduction

This article is based on the premise that the traditional dichotomy of law and emotion faces serious challenges. This premise is deduced from the empirical findings of neuroscience regarding the existence of mirror neurons, which make feeling the emotions of others possible and inevitable, along with the dual-process model of decision-making. This model requires the cooperation of rational and emotional processing and shows that moral judgment is dependent on emotions.

Every legal actor, whether serving as a legislator or donning the judicial robe, may agree that “emotion inevitably enters the legal decision-making process, whether legal actors are aware of it or not.”¹ However, this broad claim offers no practical guidance for clarifying the specific ways in which emotion influences judicial decision-making. In order to clarify some of these entry points, the article begins with the premise that law, a priori, cannot be for or against emotions. Emotionality is a dimension of human nature; however, responses to emotion are determined within a framework

Please cite this article as:

Kamyab, M (2026). Intersectionality of Law and Emotion: Entry Points for Emotion in Legal Proceedings. *Journal of Legal Studies*, 18(1), 229-278. <https://doi: 10.22099/JLS.2025.51843.5242>

* Corresponding author:

E-mail address: m.kamyab71@gmail.com

and according to the objectives of the law. Therefore, it does not take a normative stance on the value of any specific emotion. Although some argue that certain moral emotions contribute to the formation and sustainability of moral systems across cultures, emotions are not inherently moralistic or beneficial for morality. Instead, they play a constructive role in moral responses.

Judges may err due to reliance on irrelevant emotions, by improperly applying or excessively amplifying appropriate emotions. As an effort to make emotions reliable, correcting these errors requires identifying the points at which emotion enters the legal process. When this reliability is reconsidered, encouraging judges to consider emotions in interpreting rights equips them with a corrective tool against excessive legal formalism and attracts their attention to otherwise overlooked violated rights. The integration of emotions moderates the detached voice of outdated legal analysis and makes it more human-centered. Therefore, “studies on law and emotion” demonstrate the vital role of emotion in everyone’s legal life.

Protecting abstract legal concepts requires judges to develop a strong emotional understanding of specific situations and individuals during their reasoning process. This article seeks to create a coherent body of literature, building on previous findings regarding the role of emotion in legal decision-making based on neuroscience studies and the importance of empathy in judgment. It aims to make the abstract concept of “emotion in judicial decision-making” more concrete by presenting examples and thereby enlightening legal actors about its impacts.

Methods

This manuscript tries to address the non-enumerated ways in which emotions enter legal proceedings and judicial decision-making. Answering this question requires case studies and analysis of legal texts. It should be noted that the answers provided merely represent a partial reality and are not exhaustive.

This study falls within the category of normative legal research and seeks to offer an explanation of law, legal concepts, and principles. This research adopts a **library-based approach**. Materials are gathered through case studies and legal texts analysis. The present analysis uses the legal doctrine approach within “Law and Emotion” scholarship, in the sense that it tries to analyze how emotion is, could be, or should be reflected in a particular area of legal doctrine. It is also related to the legal actor approach, as it shows how lawmakers or judges bring emotional concepts into the legal sphere consciously or unconsciously.

Results

Emotion in judicial proceedings can serve as a tool for judges, guiding their minds toward the importance of concepts like justice and altruism (orienting role), expanding general legal concepts such as human dignity and fairness (tracking role), or placing them in a suitable position to respond to rights violations (serving role) through empathy or courage.

The law, whether dealing with criminal law, fundamental rights and freedoms, or private fields such as property, family, or procedural law, carries an emotional charge. Thus, a judge's task is inherently infused with emotion, and it is unreasonable to expect them to function as machines devoid of any human sensibility. The laws themselves generate emotions and provide judges with opportunities to manage these emotions through their judicial decisions. Accordingly, the role of judges should shift from suppressing emotions to cultivating constructive and adaptive emotions through judicial decisions. Understanding the entry points of emotion in legal decision-making provides an opportunity to leverage judicial and institutional capacities to foster adaptive emotions by considering them in legal interpretation.

Conclusions

Emotions are both a tool in the judicial work and a factor that influences the subject matter of judicial activity, namely, the law itself. They are also shaped by legislation and jurisprudence. A judge who engages with legal content replete with emotional elements cannot reasonably be expected to set emotion aside. The only viable approach is to become aware of emotions and regulate them, rather than suppressing or denying emotional responses. Many rules designed to regulate adjudication, particularly those embodied in procedural law, have pursued this very goal. However, confining judges to extreme formalism silences the constructive role of emotions in law. If judges are encouraged to attend to emotions in interpreting rights, they will possess a corrective tool against excessive formalism. The use of emotion in legal interpretation helps ensure that the real-world effects of law are taken seriously. It also highlights the human rights that may have been overlooked. Therefore, law and adjudication can function as powerful instruments for cultivating constructive emotions, those that, irrespective of their positive or negative valence, ultimately contribute to the formation of a cohesive society.

Keywords: Law and Emotion Scholarship, Law's Emotion, Legal Realism, Judicial Emotion, Moral Reasoning

دوره هجدهم، شماره اول، بهار ۱۴۰۵

JLS

مجله مطالعات حقوقی

Journal Homepage: <https://jls.shirazu.ac.ir/>
doi: <https://10.22099/JLS.2025.51843.5242>

مقاله پژوهشی

درهم تنیدگی حقوق و هیجان: روزنه‌های ورود هیجان به دادرسی^۱

میثا کامیاب*

دانش‌آموخته دکتری حقوق عمومی، حقوق عمومی و اقتصادی، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۱/۲۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۱۰

اطلاعات مقاله

چکیده

مقدمه: این مقاله با جدی گرفتن یافته‌های تجربی علم عصب‌شناسی دال بر وجود نورون‌های آینه‌ای که حس کردن هیجان‌های دیگری را ممکن و ناگزیر می‌سازد، الگوی دوگانه‌ی تصمیم‌گیری که مستلزم همکاری استدلال و پردازش‌های هیجانی است و وابستگی قضاوت اخلاقی به هیجان، بر این پیش‌فرض مبتنی است که جدایی سنتی میان حقوق و هیجان با تردیدهای جدی مواجه است. هر بازیگر حقوقی چه در قالب وضع قانون و چه در ردای قضاوت، بر این ادعا صحه می‌گذارد که هیجان در هر صورت وارد فرآیند تصمیم‌گیری می‌شود، چه بازیگران حقوقی متوجه آن باشند و چه خیر. باین‌حال این ادعا، گزاره‌ای کلی است و نحوه ورود هیجان به تصمیم‌گیری قضایی باید مشخص شود. به این منظور، این نوشتار با این پیش‌فرض آغاز می‌کند حقوق به صورت پیشینی نمی‌تواند له یا علیه هیجان‌ها باشد. هیجانی بودن بُعدی از ویژگی انسان است، ولی واکنش به هیجان با توجه به شرایط و

استناد به این مقاله:

کامیاب، میثا (۱۴۰۵). درهم‌تنیدگی حقوق و هیجان: روزنه‌های ورود هیجان به دادرسی. *مجله مطالعات حقوقی* ۱۸. (۱). ۲۷۸-۲۲۹.

۱. این مقاله از رساله دکتری نگارنده در دانشگاه شهید بهشتی با عنوان «حقوق و هیجان: نقش هیجان در تصمیم‌گیری قضایی» به راهنمایی دکتر محمد جلالی استخراج شده است.

E-mail address: m.kamyab71@gmail.com

* نویسنده مسئول:

هدف حقوق تعیین می‌شود و نه اخذ موضع نسبت به خوبی یا بدی هیجانی خاص. قضات در استفاده از هیجانات خود ممکن است به دلیل استفاده از هیجانات غیرمرتبط، استفاده از هیجان‌های مناسب به شیوه‌ای اشتباه یا با شدتی نامناسب دچار خطا شوند. تصحیح این خطاها مستلزم شناسایی ورودی‌های هیجان به حقوق است.

«مطالعات حقوق و هیجان» نقش حیاتی هیجان در زندگی انسان و حیات حقوقی او را نشان می‌دهد. اگرچه بعضی مدعی شده‌اند که بعضی از هیجانات اخلاقی موجب شکل‌گیری و پایداری نظام اخلاقی در فرهنگ‌های مختلف می‌شوند، هیجان‌ها خود ذاتاً اخلاقی یا نافع برای اخلاق نیستند، بلکه تنها نقش سازنده‌ای در پاسخ اخلاقی بر عهده دارند. حفاظت از مفاهیم حقوقی انتزاعی، مستلزم آن است که قضات در فرآیند استدلالی خود، فهم عاطفی قوی‌ای از موضوعات و افراد داشته باشند. این مقاله، در تلاش برای ایجاد ادبیاتی منسجم، بر پایه یافته‌های پیشین در مورد نقش هیجان در تصمیم‌گیری حقوقی بر مبنای مطالعات عصب‌شناسی و اهمیت ظرفیت همدلی در قضاوت، در تلاش است «نقش هیجان در تصمیم‌گیری قضایی» را از فضای انتزاعی فاصله دهد و با بیان مصادیق، بازیگر حقوقی را متوجه تأثیرات هیجان سازد. این نوشتار درصدد است به این پرسش پاسخ دهد که هیجان به چه صورت‌هایی وارد تصمیم‌گیری قضایی می‌شود. با توجه به آن‌که قانون یکی از ابزارهای قاضی در صدور رأی به شمار می‌رود، پاسخگویی به این پرسش نیازمند بررسی قوانین نیز است. همچنین باید توجه داشت که پاسخ‌ها تنها بخشی از واقعیت را صورت‌بندی می‌کنند و حصری به شمار نمی‌روند.

روش‌ها: این پژوهش در زمره مطالعات حقوقی هنجاری قرار می‌گیرد و تلاش می‌کند تا توضیحی در مورد حقوق و مفاهیم حقوقی ارائه دهد. داده‌های مربوط به این پژوهش با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و تحلیل‌های موردی پرونده‌ها تهیه شده‌اند. رویکرد این نوشتار در مطالعات «حقوق و هیجان»، رویکرد دکترین حقوقی است؛ به این معنا که بر آن است بدانند هیجان چگونه در دکترین حقوقی بروز یافته، چگونه می‌تواند یا باید منعکس باشد. همچنین نگاهی نیز به رویکرد بازیگر حقوقی دارد، زیرا نشان می‌دهد که قانونگذار و قاضی به‌عنوان بازیگران عرصه حقوق چگونه آگاهانه یا ناآگاهانه مفاهیم هیجانی را به این عرصه وارد می‌سازند.

یافته‌ها: هیجان در دادرسی می‌تواند برای قاضی نقش ابزار کار او را بر عهده گیرد؛ به این معنا که ذهن او را به سوی اهمیت مفاهیم عدالت و بشردوستی هدایت کند (نقش هادی)، مفاهیم حقوقی کلی مانند کرامت انسانی و انصاف را بگستراند (نقش کشنده) و یا با همدلی یا شجاعت، او را در موقعیت مناسب برای پاسخ‌دهی به نقض حق‌ها قرار دهد (نقش خادم). قانون چه زمانی که به مسائل حقوق کیفری،

حق‌ها و آزادی‌های اساسی یا حقوق خصوصی مانند مالکیت، خانواده و آیین دادرسی می‌پردازد، واجد بار هیجانی است. بنابراین، موضوع کار قاضی از اساس آکنده از هیجان است و نمی‌توان از او انتظار داشت در برابر این هجمه هیجانی، مانند ماشینی عاری از هرگونه حس انسانی عمل کند. قوانین خود نیز با ایجاد هیجان به قاضی فرصتی برای مدیریت هیجانات می‌دهند. بنابراین، نقش قاضی به جای سرکوب هیجانات، می‌تواند پروراندن هیجان‌های سازگار با استفاده از تصمیم‌های قضایی باشد. با درک ورودی‌های هیجان به قانون و تصمیم‌گیری حقوقی، می‌توان از توانایی مقام‌های قضایی و نهادها برای پرورش هیجانات سازگار با استفاده از ابزاری مانند قانون استفاده کرد و یا آن‌ها را در تفسیر قوانین مد نظر قرار داد.

نتیجه‌گیری: هیجان هم ابزار کار قاضی است، هم بر موضوع کار قضایی یعنی قانون اثر گذاشته و هم در اثر قانونگذاری و ایجاد رویه قضایی ایجاد می‌شود و بنابراین نتیجه حقوق است. از قاضی که با محتوای هیجانی قانون سروکار دارد، نمی‌توان انتظار داشت هیجان را به صورت کلی کنار بگذارد. تنها راه ممکن آگاهی نسبت به آن‌ها و تنظیم و نه سرکوب یا نفی واکنش‌های هیجانی است. بسیاری از قوانینی که در راستای نظم بخشیدن به دادرسی و در قالب آیین‌های دادرسی وضع شده‌اند، همین هدف را دنبال کرده‌اند. اما محدود ساختن قاضی به شکل‌گرایی افراطی، صداهای کارآمد هیجان در حقوق را خاموش می‌کند. اگر قضات تشویق شوند در تفسیر حق‌ها از هیجان استفاده کنند، ابزاری تصحیح‌گر در برابر شکل‌گرایی افراطی در اختیار خواهند داشت. استفاده از هیجان‌ها در تفسیر حقوق باعث می‌شود آثار واقعی قانون در جامعه نیز جدی گرفته شود. همچنین توجه به هیجانات، باعث می‌شود حق‌های انسانی که نادیده گرفته شده است، برجسته شوند. بنابراین قانون و دادرسی می‌تواند ابزار مناسبی برای پروراندن هیجان‌های سازگار باشد، یعنی هیجان‌هایی که صرف‌نظر از بار معنای مثبت یا منفی، به هدف ساختن جامعه‌ای منسجم کمک می‌کند.

واژگان کلیدی: استدلال اخلاقی، مطالعات حقوق و هیجان، واقع‌گرایی حقوقی، هیجان برآمده از قانون، هیجان قاضی.

سرآغاز

مهم‌ترین ادعای آبرامز و کرن در مقاله «چه کسی از حقوق و هیجان هراسان است؟» صحه گذاردن بر این ادعای واقع‌گرایان است که «هیجان در هر صورت وارد فرآیند [تصمیم‌گیری] می‌شود، چه بازیگران حقوقی متوجه آن باشند و چه خیر» (Abrams & Keren, 2010: 2004). هیجان‌ها،^۱ وضعیت‌های التفاتی^۲ هستند به سوی موضوعی در عالم خارج هدایت می‌شوند. آن‌ها منبع اطلاعات بوده و عنصر شناخت^۳ را با خود حمل می‌کنند. وجود عنصر شناختی باعث می‌شود هیجان‌ها آموزش‌پذیر و در نتیجه قابل تغییر باشند. همچنین با جلب‌توجه و برجسته ساختن موارد مهم، ممکن است موجب برانگیختن پاسخ‌های رفتاری شوند و در نتیجه رویکرد رفتاری دارند (Kamyab and Djalali, 2022: 12-13). این تعریف نشان می‌دهد که هیجان با یک محرک خارجی آغاز می‌شود و پس از ارزیابی آن محرک به شیوه‌ای خاص، مجموعه‌ای از پاسخ‌های رفتاری و فیزیولوژیک را موجب می‌شود. این تعریف انسجام لازم را برای شکستن مقاومت ذهنی نسبت به هیجان دارا است. هیجان به شیوه‌های مختلفی می‌تواند وارد فرآیند دادرسی شود:

۱- قاضی ممکن است آگاهانه با به کار گرفتن توان همدلی خود، برای درک هیجان‌های طرف‌های دعوا تلاش کند تا بدانند موضوع اختلاف چه چیزی را نزد

۱. زمینه روان‌شناسی هیلگارد هیجان را به وضعیت پیچیده‌ای تعریف می‌کند که در پاسخ به تجربه‌های دارای بار احساسات تجربه می‌کنیم و برای تعریف آن، شش مؤلفه برمی‌شمارد. اولین مؤلفه، حالت خلقی یا احساساتی است که آن را می‌شناسیم یا حس می‌کنیم. دوم، واکنش‌های جسمانی، مانند لرزیدن بدن از خشم. سومین مؤلفه، مجموعه افکار و باورهایی است که با هر هیجان همراه است و شناخت نامیده می‌شود، مانند شادی که با اندیشیدن در مورد علل آن، مانند موفقیتی شغلی همراه است. چهارمین عنصر، جلوه‌های چهره است. پنجمین مؤلفه، واکنش‌های کلی به هیجان مانند تیره شدن دید به جهان ناشی از هیجان‌های منفی است. ششمین مؤلفه، تمایل به دست زدن به اعمالی همسو با هیجان است، مانند خشم که منجر به پرخاشگری می‌شود (اتکینسون و همکاران، ۱۴۰۰).

آن‌ها به خطر انداخته است و به این ترتیب، به درک بهتری از چارچوب انسانی آن پرونده برسد (Tulkens, 2014: 594; Bandes, 2017:185).

۲- قاضی ممکن است آگاهانه، با درک هیجان‌های طرف‌های دعوا و بر اساس یا متأثر از آن به تصمیمی ماهوی برسد. در این حالت، قاضی هیجان‌ها را به عنوان دلیلی بر حقانیت طرفین دعوا استفاده می‌کند.

۳- قاضی ممکن است آگاهانه از هیجان‌های خود برای فهم و توسعه‌ی مفاهیم حقوقی استفاده کند. به این معنا که هیجان‌ها ممکن است دربرگیرنده مفهومی حقوقی با معنا یا اهمیتی مستقل باشند (مانند کرامت انسانی) و قاضی را بر آن دارند که به آن موضوع به شیوه‌ای خاص واکنش نشان دهد (White, 2011).

۴- قاضی ممکن است در حال اعمال قانونی باشد که خود از محتوای هیجانی تهی نیست، مانند قوانین حامی حقوق اطفال، قوانین اعتبار بخش به نفرت در بعضی جرائم یا قوانینی که نقض حق‌ها را جدی می‌گیرد. در این موارد، وجود عنصر هیجانی در قانون، قاضی را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد.

استفاده از هیجان‌ات موجب می‌شود صدای دورافتاده و بی‌بار تحلیل‌های حقوقی «سنتی» تعدیل شده و انسان مدارتر شود؛ بنابراین «مطالعات حقوق و هیجان تنها چالشی برای عقلانیت حقوقی نیست، بلکه نقش حیاتی هیجان در زندگی انسان و حیات حقوقی او را نشان می‌دهد» (Abrams and Keren, 2010: 2073). اگرچه بعضی مدعی شده‌اند که بعضی از هیجان‌ات اخلاقی موجب شکل‌گیری و پایداری نظام اخلاقی در فرهنگ‌های مختلف می‌شوند، هیجان‌ها خود ذاتاً اخلاقی یا نافع برای اخلاق نیستند، بلکه تنها نقش سازنده‌ای در پاسخ اخلاقی بر عهده دارند. حفاظت از مفاهیم حقوقی انتزاعی، مستلزم آن است که قضات در فرآیند استدلالی خود، فهم عاطفی قوی‌ای از بعضی موضوعات و افراد داشته باشند (White, 2011: 580). این مقاله، در تلاش برای ایجاد ادبیاتی منسجم، بر پایه‌ی یافته‌های پیشین در مورد نقش هیجان در تصمیم‌گیری حقوقی بر مبنای مطالعات عصب‌شناسی (Kamyab and

(Djalali, 2022) و اهمیت ظرفیت همدلی در قضاوت، در تلاش است «نقش هیجان در تصمیم‌گیری قضایی» را از فضای انتزاعی فاصله دهد و با بیان مصادیق، بازیگر حقوقی را متوجه تأثیرات هیجان سازد. برای همین، اولین هدف این مقاله پاسخ‌گویی به این پرسش است که «هیجان چگونه به دادرسی وارد می‌شود؟» اهمیت این پرسش، تنها داشتن درکی واقع‌بینانه از حقوق نیست، بلکه وسیله‌ای برای شناسایی هیجان‌های موجود و مبتنی بر فهم مشترک به دست می‌دهد. باورهای عامه در مورد هیجان تنها ساختارهای دانشی محض نیستند. دانش افراد در مورد هیجان، بر چگونگی فهم و تجربه هیجان‌ها اثر می‌گذارد. انتظار حس کردن یک هیجان اثری بسیار مهم بر بیان هیجانی، رفتار و قضاوت‌های فرد دارد. افرادی که باور داشته باشند هیجان‌ها ثابت هستند، بعد از اندیشیدن مجدد در مورد یک حادثه، تغییر هیجانی کمتری گزارش می‌کنند و در هر صورت آن هیجان را تجربه خواهند کرد (Ong, Zaki, & Goodman, 2019). باور به سودمندی یک هیجان، به استفاده از آن نزد مردم مشروعیت می‌بخشد. با این مقدمه، دغدغه آن است که باورمندی به هر هیجانی، مانند نفرت در حقوق موجب می‌شود استفاده از آن تشدید گشته یا مشروعیت یابد، بی آن‌که در مورد مفید بودن یا نبودن آن مطالعه دقیقی صورت گرفته باشد.

یکی از راه‌های فهم و تعیین رابطه میان حقوق و هیجان، تحقیق در مورد نحوه تفکر افراد در مورد ماهیت هیجان است، زیرا بخش عمده‌ای از حقوق بر مفاهیم مشترک در مورد ذهن و مغز مبتنی شده است. بیشتر افرادی که در نقش‌های قاضی یا اعضای هیئت‌منصفه ایفای وظیفه می‌کنند، بر این مفاهیم تکیه دارند (Gendron, 2021, 35-36). شواهد مستقیم برای قدرت نظریه‌های عامه در مورد هیجان در کارهای تجربی اثبات شده است. برای نمونه، به نظر می‌رسد دست‌کاری انتظارات افراد در مورد هیجان‌های خود، موجب می‌شود عملکرد فرد تحت تأثیر آن هیجان تغییر کند. اگر به افراد در مورد کارکرد هیجان‌های مختلف، اطلاعات جدیدی داده شود، آن هیجان در همان راستا عمل می‌کند. برای مثال، زمانی که سودمندی خشم به افراد تلقین می‌شود، در شرایط مذاکره

پول بیشتری به دست می‌آوردند یا در بازی‌های ویدیویی به بازیکنان کُشنده بهتری تبدیل می‌شوند. این یافته‌ها در کنار هم نشان می‌دهد که نوع نگاه به هیجان تأثیر مهمی بر چگونگی شکل گرفتن تجارب و قضاوت‌های ما در واقعیت دارد (Tamir & Bigman, 2018: 15-25). دادرسی نیز مقوله‌ای مجزا از این امر نیست. نحوه تفکر افراد و دیدگاه آن‌ها نسبت به هیجان می‌تواند اثرات عملی به همراه داشته باشد. به‌ویژه که مفاهیم بسیار زیادی در جریان رسیدگی قضایی محمل استفاده از مفاهیم روان‌شناسی در حقوق است. بررسی اجبار در بازجویی و تأثیر وضعیت روانی افراد کم‌سن و دارای محدودیت‌های ذهنی بر تحقق آن (Kaplan et al, 2019) تأثیر ارزیابی ریسک بر قضاوت (Scurich, 2016)، استرس و پیامدهای حضور کودکان در دادرسی (Milojevich et al, 2016)، ارزیابی اعتبار شهود و موانعی مانند حافظه و تکیه‌بر طرح‌واره‌های ذهنی در شهادت (Charman, Matuku, & Mosser, 2019) تنها بعضی از مواردی است که موضوع مطالعات روان‌شناسان نیز قرار گرفته است.

این مقاله به نحوی مرور ادبیات^۱ است، اما در زمره مطالعات هنجاری حقوق نیز جای می‌گیرد. نقش نگارنده در قوام‌بخشی به مطالب و ارائه آن در راستای پاسخ به پرسش اصلی تحقیق است. سابقه مطالعات هیجان در حقوق در ایران، بیشتر ناظر به استفاده از یافته‌های روان‌شناسی در حقوق کیفری است و از حقوق عمومی فاصله می‌گیرد. می‌توان ادعا کرد که بررسی نقش هیجان در حقوق با ادبیات روان‌شناختی در ایران کاملاً نوآورانه است. در میان منابع فارسی حقوق عصب‌شناسی، پتفت و عباسی در مقاله «بایسته‌های اعتباربخشی شواهد عصب‌شناختی نزد مراجع قضایی»، با توجه به شرایط پذیرش شواهد عصب‌شناختی به عنوان اماره در دادگاه، نتیجه می‌گیرند که رعایت اصول دادرسی عصب‌شناختی و همکاری متخصصین پزشکی و حقوقی می‌تواند در سنجش اعتبار این داده‌ها مفید باشد (۱۴۰۰ الف). مقاله «کاربست شواهد

عصب‌شناختی در حقوق کیفری نوین بر تأکید بر دادرسی عصب‌شناختی کانادا و بریتانیا» نشان می‌دهد که این ادله در عمل به‌ویژه برای تشخیص مسئولیت کیفری و با بررسی مواردی مانند «نارسایی شناختی»، «خطرناک بودن» و «اختلال عصبی یا روانی» به کار می‌روند و نقش مهمی نیز در ارزیابی مخاطرات آینده دارند (۱۴۰۰ ب). در مقاله «مرور اجمالی محدودیت‌های فنی کاربرد روش دروغ‌سنجی fMRI در حقوق عصب‌شناختی»، چالش‌های به کارگیری دانش حقوق عصب‌شناختی در دادرسی در نمونه روش دروغ‌سنج تصویرسازی تشدید مغناطیسی کارکردی (fMRI) بررسی شده و امکان نقصان یافته‌ها، آمیختگی وضعیت‌های ذهنی دیگر و وضعیت‌های روانی غیرمعمول افراد در رویدادهای حقوقی، نشان می‌دهد این ادله را باید به عنوان ادله انضمامی مورد پذیرش قرار داد (پتنت، ۲۰۲۰).

مطالعات حقوق و هیجان در خارج، توسط پژوهشگران حوزه روان‌شناسی، حقوق یا فلسفه انجام شده است. پیشگام این مطالعات را می‌توان کتاب «هیجان حقوق» با ویراستاری بندیس دانست که با گردآوردن نگاه‌های مختلف در مجموعه‌ای از مقالات تلاش می‌کند حوزه‌های حقوق و تئوری را در هم آمیزد (۱۹۹۹). عمده مطالعات بندیس بیشتر نهادهای حقوق کیفری آمریکا مانند بعضی ادله دادرسی و مجازاتی مانند اعدام را از چشم‌انداز حقوق و هیجان بررسی کرده و در کنار اساتیدی مانند مورس قرار می‌گیرد که به نقش هیجان‌ها و ادله عصب‌شناسی در توجیه یا نقد مفاهیمی مانند مسئولیت کیفری (۲۰۱۱ و ۲۰۱۵) توجه کرده‌اند.

در سال‌های ابتدایی، این مطالعات بیشتر ناظر به حقوق کیفری، عدالت کیفری یا ضمانت اجرای قانون است و به‌ویژه از مطالعات میان‌رشته‌ای روان‌شناسانی سود می‌برد که به‌صورت عینی به نقش هیجان‌ها در تصمیمات هیئت‌منصفه رسیدگی می‌کنند، یا با استفاده از داده‌ها در مورد حافظه و تصمیم‌گیری خودکار بعضی از فرآیندهای دادرسی را در آیین نقد قرار می‌دهند. دوره پنج‌جلدی «پیشرفته حقوق و روان‌شناسی» تکیه مستقیمی بر داده‌های آزمایشی دارد (Bornstein & Miller, 2016;)

2020; 2019; 2018; 2016) و در بعضی از موارد با کار رفتارگرایانی که به مطالعه سوگیری‌ها و خطاهای شناختی می‌پردازند، تلاقی می‌کند.

مارتا نوسبام از دید فلسفی نگاهی متفاوت به حقوق و هیجان داشته است. او در کتاب «سلطنت ترس»، به بررسی نیروی این هیجان در شکل‌گیری حقوق و تأثیر آن بر تصمیمات بازیگران حقوقی پرداخته و آن را به نقد می‌کشد (۱۴۰۱). در کتاب «پنهان شدن از انسانیت: نفرت، شرم و حقوق»، او ذهن ما را نسبت به هیجانانگیزیت و نفرت و شرم حساس کرده و نسبت به استفاده از آن‌ها در حقوق هشدار می‌دهد (۲۰۰۴).

تری مارونی با مطرح کردن فرهنگ پایدار نفی هیجان در فرهنگ حقوقی غربی به ریشه‌های آن می‌پردازد (۲۰۱۱). در گام‌های بعدی او بر بازیگران حقوقی، خلق و خوی قضایی و تنظیم هیجان قضایی می‌پردازد. مقالات او به صورت علمی بر داده‌های علوم عصب‌شناسی متکی است و این چیزی است که او را از بسیاری از حقوقدانانی که یک پایشان در فلسفه است، جدا می‌کند. در گام‌های بعدی، همکاری او با روان‌شناسانی مانند جیمز گروس پایه همکاری‌ها و مطالعات تجربی در مورد بازیگران حقوقی را بنا می‌نهد. در عرصه حقوق بین‌الملل، وایت با مطالعه آرای مربوط به کرامت انسانی، نگاهی فلسفی به مسئله شکل‌گیری حقوق بین‌الملل و حقوق اساسی دارد و هیجان‌ها را در سه نقش هادی، خادم و کِشنده برای تصمیم‌گیری منطبق بر معیارهای عادلانه ضروری می‌داند (۲۰۱۱). سیمپسون در کتاب «زندگی احساسی حقوق بین‌الملل» با توضیح مبنای عصبی نظم اجتماعی بین‌الملل و چگونگی متأثر شدن آن از هیجانانگیزیت، از نگاه‌های تقلیل‌گرایانه به این حوزه انتقاد کرده و صحبت به زبان حقوق بین‌الملل را مستلزم شیوه فهم، سازمان‌دهی و اشتراک یا عدم اشتراک جهان می‌داند و وکلای این عرصه را تشویق می‌کند که با ارائه روایت‌های متفاوت از حقوق بین‌الملل این رشته را غنی سازند (۲۰۲۱).

در کتاب «حقوق، عقل و هیجان» با ویراستاری برایان سلر، نویسندگان کشورهای مختلف از آمریکا، آسیا و اروپا نشان داده‌اند که هیجان یکی از نیروهای شکل‌دهنده و

قوام‌بخش حقوق و اخلاقیات در جهان است. این کتاب حاوی بیش‌های جدیدی است، به‌ویژه زمانی که *رابین وست* حقوق را تنها زاینده هیجان نمی‌داند، بلکه با نگاهی انتقادی نشان می‌دهد که حقوق با ایجاد بعضی هیجان‌ها اقتدار خود را تحکیم می‌کند. او این ایده را در مقالات بعدی در حوزه‌های دیگر غیر از حقوق اساسی نیز پی می‌گیرد. پرسش ابتدایی *مالمان* در مورد اینکه چه چیزی موجب شکل‌گیری زبان مشترک حق شده است در این کتاب، بعدها در کتاب او با عنوان «ذهن و حق‌ها: تاریخ، اخلاق، حقوق و روان‌شناسی حق‌های بشری» به ثمر می‌نشیند، زمانی که او تلاش می‌کند ذهن مشترک انسان را مبنایی برای داشتن حقوق بشر جهان‌شمول معرفی کرده و نسبت‌گرایی در نظام حقوق بشر را رد کند (۲۰۲۳). این کار، مکمل کتاب‌هایی مانند «احساسات اساسی» است که در آن قاضی دادگاه اروپایی حقوق بشر، *آندره آس ساجو*، قانون اساسی را نهادی می‌داند که از بعضی هیجان‌ات مانند ترس و نیاز به امنیت و عشق به انسانیت شکل گرفته و اقتدار خود را با تمسک جستن به قلب و ذهن مردم تأمین می‌کند (۲۰۱۱).

این تلاش‌ها در «کتابچه حقوق و هیجان» ادامه می‌یابد. زمانی که *بن‌دیس* و همکاران (۲۰۲۱) در دوره جدید مطالعات حقوق و هیجان، یعنی زمانی که تفکیک سستی عقل و هیجان تا حدودی از میان رفته، در مجموعه مقالاتی، حوزه‌های مختلف و کمتر پرداخته شده مانند حقوق قراردادها، حقوق خانواده و حقوق مالکیت فکری را نیز پوشش می‌دهند و به‌این‌ترتیب با ادامه راهی که آغاز شده، پژوهشگران را تشویق به گستراندن مطالعات به حوزه‌های دیگر می‌کند. نکته مهم در نگارش تمامی منابع خارجی آن است که همگی به نحوی اعتبار خود را از علوم تجربی می‌گیرند.

با بیان این پیشینه تحقیق مختصر، این نوشتار با این پیش‌فرض آغاز می‌کند که حقوق به‌صورت پیشینی نمی‌تواند له یا علیه هیجان‌ها باشد. واکنش به هیجان با توجه به شرایط و هدف حقوق تعیین می‌شود و نه اخذ موضع نسبت به خوبی یا بدی هیجانی خاص (Posner, 1999: 330). قضات در استفاده از هیجان‌ات خود ممکن است به دلیل

استفاده از هیجان‌ات غیر مرتبط یا استفاده از هیجان‌های مناسب به شیوه‌ای اشتباه یا با شدتی نامناسب دچار خطا شوند. تصحیح این خطاها مستلزم شناسایی ورودی‌های هیجان به حقوق است. اگر قضات تشویق شوند در تفسیر حقاها از هیجان استفاده کنند، ابزاری تصحیح‌گر در برابر شکل‌گرایی افراطی در اختیار خواهند داشت (White, 2019: 590). اهمیت توجه به این امر در فضای حقوقی ایران که از شکل‌گرایی متأثر است، برای قضات دو چندان است. شکل‌گرایی حقوقی در ایران، تنها از نوپا بودن نهاد قانون در ایران متأثر نمی‌شود، بلکه با سرپوش گذاشتن به روی هیجان‌های موجود، هیجان‌های مفید و هیجان‌های مضر، تشدید شده است. بیان هیجانی یا درک هیجان‌ات در فضای شغلی وکالت و قضاوت، حتی در همان سال‌های آغازین تحصیل، به ابزاری برای تخطئه یا تحقیر بدل می‌شود. در این فضا، او که از هیجان سخن می‌گوید، ضعیف یا نامناسب برای انجام این شغل است. نفی هیجان‌ات البته تنها به شکل‌گرایی حقوقی نمی‌انجامد، زمانی که تصمیمات مهم قضایی بر موج هیجان‌ات ایجاد شده در جامعه سوار شود، موجب می‌شود غیرعادلانه بودن رأی از چشم نهادهای قضایی نظارتی دور بماند. نفی هیجان با جایگاه والای قاضی نیز مرتبط است، او مقام خود را از بالا دریافت کرده و برای پایبند بودن به سوگند خود، باید بی‌طرف بماند و بدون پذیرفتن عنصر شناخت در هیجان، این بی‌طرفی تنها با نفی هیجان برآورده می‌شود؛ اما هیجان وجود دارد و اثر خود را ایفا می‌کند و نفی و انکار آن را از میان بر نمی‌دارد یا حتی کمرنگ نمی‌کند.

این نوشتار در اثبات این ادعا، در بخش اول، هیجان را به عنوان ابزار قاضی معرفی می‌کند و در بخش دوم، قاضی را از هیجان متأثر می‌داند؛ زیرا در حال اجرای قانونی است که به‌نوبه خود، هیجان‌ها را ایجاد می‌کند. هیجان به عنوان ابزار کار قاضی، مانند یک ابزار، او را در مسیر استدلال هدایت می‌کند. او از بعضی هیجان‌ها یا ظرفیت‌های هیجانی استفاده می‌کند تا به رأی برسد؛ اما هیجان به عنوان موضوع کار قاضی بر آن است که قاضی با محتوایی هیجانی سروکار دارد و این محتوای هیجانی بر او و افراد

حاضر در دادرسی اثر می‌گذارد. در بخش سوم نیز تلاش می‌شود هیجان به عنوان نتیجه کار حقوقی مورد ارزیابی قرار گیرد.

در به کارگیری هیجان مثبت در افزایش تاب‌آوری انسانی، اکثر مطالعات بر روی تلاش‌های افراد در قالب تلاش‌های فردی (تنظیم از پایین به بالا) متمرکز بوده است؛ اما می‌توان از توانایی مقامات و نهادها برای پرورش هیجان سازگار با استفاده از ابزاری مانند قانون سخن گفت (Abrams & Keren, 2013:111-23). هیجان سازگار، یعنی هیجان‌هایی که با هدایت توجه، شکل‌دهی به حافظه و اثرگذاری بر رفتار، به شناخت، تصمیم‌گیری و تعاملات اجتماعی در انسان کمک کرده و باعث می‌شوند به صورت مؤثر با چالش‌های محیطی مواجهه شود (Ekman, 1992). هدف از مطالعه هیجان تصمیمات قضایی آن است که بتوانیم هیجان‌های سازگار را پروراند و در تفسیر قوانین مدنظر قرار دهیم. سراسر این مقاله باید با این پیش‌زمینه ذهنی و به صورت یک متن به هم پیوسته مطالعه شود.

۱. هیجان به عنوان ابزار قاضی

هیجان‌ها در دادرسی نقش هادی، کشنده و خادم را برای قاضی ایفا می‌کنند.

پرو. نگاه علوم انسانی و مطالعات قضایی

۱-۱. هیجان به عنوان هادی

مفهوم حفاظت از حق‌ها اغلب طنینی احساسی دارد و اهمیت دادن به آن‌ها با تکیه بر هیجان‌ها صورت می‌گیرد. هیجان‌های هادی، کارکرد منحصر به فردی در طنین‌انداز کردن مفهوم کرامت انسانی داشته و به آن صدا می‌بخشند. آن‌ها به ما کمک می‌کنند کرامت انسانی، حق‌ها و دیگر ارزش‌های انسانی را به عنوان یک خیرِ نیازمند حمایت، گرامی بپنداریم. برای مثال عشق به انسانیت و احترام که در اندیشه فلاسفه‌ای مانند

هیوم و اسمیت ظاهر شدند،^۱ این کارکرد را ایفا می‌کنند. بدون تردید اولین گام در قضاوت، اهمیت دادن به هنجارهایی مانند عدالت، کرامت انسانی و برابری است. صحبت کردن از اجرای عدالت بدون وجود قاضی که به انسانیت و برابری عشق بورزد، امکان‌پذیر نیست.

۲-۱. هیجان به عنوان کُشنده

هیجان‌ها کارکرد کُشنده را زمانی ایفا می‌کنند که افراد هیجان‌هایی مانند خشم و حسرت را در پاسخ به شواهد نقض حق‌های انسانی تجربه می‌کنند. با توجه به وجود عنصر شناختی در هیجان، کارکرد هیجان‌های کُشنده، کشاندن فرد به سوی عقیده‌ای است که او درست می‌داند. خشم از توهین، ترس از خطر، شرمساری از آشکار شدن موجب شرم، سوگواری از فقدان و مغرور بودن از دستاورد همگی هیجان‌هایی هستند که وقایع جهان را ارزیابی کرده و باعث عمل می‌شوند (White, 2011: 219). هیجان‌های کُشنده بخشی از پاسخ فرد به وقایع جهان را شکل می‌دهند و این نقش در چارچوب قضاوت بسیار انجام می‌پذیرد، زیرا قاضی به پرونده مطرح‌شده نزد او در قالب صدور رأی پاسخ می‌دهد. ما گاهی روایت این واکنش‌های هیجانی را در تصمیمات قضایی می‌خوانیم.

روشنگری هیجان‌های کُشنده به دو شیوه اتفاق می‌افتد: موجب گسترش مفاهیم کلی حوزه عدالت می‌شوند و جایگاه شناختی برتری به بعضی از صداها می‌بخشند. هیجان‌هایی که در پاسخ به بی‌عدالتی ایجاد می‌شوند، مانند واکنش‌های رنج و وحشت به برخورد نامناسب با فرد، می‌تواند دیگری را شوکه کرده و او را متوجه نقض حق‌ها کند (White, 2019: 587). هیجان‌هایی که خشم و رنج و حسرت را در ما

۱. هیوم در کتاب سوم از رساله‌ای در باب طبیعت بشر می‌نویسد: «عشق به همنوع در انسان هیچ هیجان‌همتابی ندارد.»

برمی‌انگیزند، هیجان‌هایی مهم و معنادار برای فهم نقض حقوقها هستند. آنها باعث می‌شوند دردناکی تحقیر و خوار شمردن را بدانیم و به‌این‌ترتیب مفاهیم انتزاعی را گسترش می‌دهد، زیرا ما مفهوم حقوق بشر را بیش از هر چیز از خلال نقض آن متوجه می‌شویم (White, 2011: 224).

وایت با نقل تجربه غذا دادن اجباری به زندانیانی که در گوانتانامو اعتصاب غذا کرده بودند، تلاش می‌کند این کارکرد را توصیف کند:

«هرگز اولین باری را که لوله تغذیه را وارد بینی من کردند، فراموش نمی‌کنم. نمی‌توانم میزان دردناک بودن آن را شرح دهم. همان‌طور که وارد می‌شد، حس کردم نزدیک است بالا بیاورم... هرگز چنین دردی را احساس نکرده بودم. این مجازات ظالمانه را برای هیچ‌کس نمی‌خواهم [...] به اندازه‌ای دردناک بود که از آنها خواستم غذا دادن به من را متوقف کنند. پرستار از این کار سرباز زد. وقتی کار را تمام می‌کردند، بخشی از غذا روی لباس من ریخت. از آنها خواستم لباسم را عوض کنم، اما نهبان از اینکه اجازه دهد آخرین ذره شأتم را نگه دارم نیز امتناع کرد»^۱.

ناراحتی پس از خواندن این مثال نشان می‌دهد زمانی که نقض حقوقها جدی باشد، می‌توانیم پاسخ‌های هیجانی قدرتمندی را نیز انتظار داشته باشیم. هیجان‌ها عمیقاً با ارزیابی ما از ارزش‌ها ارتباط پیدا می‌کنند. تهدید ارزش‌های مهم، واکنش‌های هیجانی قوی را برمی‌انگیزند؛ زیرا همه هیجان‌ها تمایلی درونی دارند و تمایل درونی هیجان‌ها دردناک، مشخص کردن منبع درد است (Solomon, 2004; Gardner, 2009). به‌سختی می‌توان کسی را یافت که ویدیوی غذا دادن اجباری را ببیند و آن را منفی ارزیابی نکند. شکنجه مفهومی ممنوع ولی کلی در حقوق است، زمانی که رنج ناشی از غذا دادن اجباری با هیجان حس شود، این رویه نیز در زمره مفهوم کلی شکنجه قرار می‌گیرد.

1. Samir Naji al Hasan Moqbel, "Gitmo is Killing Me," *New York Times* Op-Ed April 14, 2013, available online: <http://www.nytimes.com/2013/04/15/opinion/hunger-striking-at-guantanamo-bay.html?pagewanted=print>

این پاراگراف عیناً از مقاله وایت آورده شده است. مندرج در مقاله: Till human voices wake us.

در مثالی دیگر، در پرونده کارتر که دیوان عالی کانادا کمک به مرگ خودخواسته را مخالف با قانون اساسی ندانست، وکلا شواهد متعددی از آثار فیزیکی و هیجانی ملموس این قانون بر افرادی که بیماری‌های دردناک داشتند ارائه دادند. این داستان‌ها با روایت هیجان، سعی می‌کرد بی‌عدالتی قانون کنونی و اهمیت قانون پیشنهادی را نشان دهد. برای جایگزین کردن روایت غالب که عقل و هیجان را متعارض می‌داند، بازیگران حقوقی باید آموزش ببینند که هیجان مکمل عقل است و به این ترتیب مراقبت و احترام به افراد را پیش از هر چیز قرار دهند (Calder, 2019: 68).

بنابراین نقش کِشنده هیجان موجب می‌شود مصادیق حق‌ها گسترش یابد یا نقض قانون نزد قاضی پدیدار شود. در دعاوی مرتبط با کرامت انسانی و نقض حق‌ها، هیجان‌های کِشنده، شیوه تفسیر را مشخص می‌کنند. قضات می‌توانند در تفسیر خود از قانون، اثر تصمیم خود را مدنظر قرار دهند و در صورتی که تفسیر آن‌ها اثرات بسیار نامطلوبی در سطح جامعه ایجاد کند، آن را دال بر وجود نقض حق‌ها در نظر بگیرند. این ویژگی کِشنده هیجان، به‌ویژه در دعاوی مربوط به حقوق اساسی، دست قاضی را بسیار باز می‌گذارد. به همین دلیل، دامنه شواهد و ادله امروز بسیار گسترده‌تر از قبل است. در بسیاری از موارد در دادگاه‌ها به ادله علوم اجتماعی و گزارش کارشناسان ارجاع داده می‌شود (White, 2011: 220). واکنش هیجانی قضات به ادله یا روایت‌های ارائه شده نزد آن‌ها را نباید نیرویی فرعی دانست یا برعکس، نقشی کاملاً تعیین‌کننده برای آن در نتیجه پرونده قائل شد. مفاهیم حقوقی مانند برابری، امنیت و آزادی که در نظم حقوقی اساسی ظاهر می‌شوند، مستلزم تعیین مصداق هستند و در این راستا، هیجان‌هایی که کارکرد کِشنده را ایفا می‌کنند، ابزارهای استدلالی‌اند (White, 2019, 581). به همین دلیل، بن‌دیس شوک اخلاقی^۱ ناشی از مشاهده رویه‌های تکان‌دهنده و

۱. شوک اخلاقی، حس خشمی تجربه‌شده توسط افراد است زمانی که اتفاقی به آن‌ها نشان می‌دهد که جهان آن‌گونه نبوده که انتظار داشته‌اند. شوک اخلاقی، حوزه‌های شناختی، اخلاقی و هیجانی را به هم پیوند می‌دهند.

ظالمانه در برخورد با پلیس را نقطه‌ای می‌داند که دانشجویان را به دیدگاه اقلیت‌ها نزدیک می‌کند و بر این اساس، استفاده از فیلم‌ها و روایت‌ها را در آموزش حقوقی پیشنهاد می‌کند (Bandes, 2015: 298-305).

در پرونده‌های دشوار، زمانی که حقوق الزاماً با به کار بردن استدلال‌های منطقی به نتیجه نمی‌رسد، نبردی میان روایت‌های رقیب شکل می‌گیرد. هر طرف می‌تواند بر اساس جهان‌بینی خود استدلال کند، ولی وجود ادله ما را تکان می‌دهد. بعضی روایت‌ها توجه هر انسانی را به خود برمی‌انگیزد، در حالی که بعضی روایت‌ها کمرنگ به نظر رسیده و توجه ما را جلب نمی‌کنند، بنابراین تفسیر قضایی نمی‌تواند از آنچه تجربه می‌کنیم جدا شود. قضات می‌توانند شواهد و ادله با استفاده از هیجانات بسنجند و به این ترتیب، از شکل‌گرایی حقوقی فاصله بگیرند (White, 2011)؛ بنابراین، قاضی که نمی‌تواند شنیع بودن پورنو گرافی کودکان را احساس کند، احتمالاً فاقد شایستگی لازم است؛ ترس معقول از خشونت تلافی‌جویانه می‌تواند توجه قاضی را به جوانب احتیاط جلب کند و تجربه سطوحی از اضطراب اولیه پیش شرط انجام وظیفه او است (Strack et al, 2017: 113).

هیجان‌ها گاهی توجه را به سوی آثار زیسته یک نظام حقوقی جلب می‌کنند (Bianchi and Saab, 2019). واکنش‌های هیجانی مانند ترس، خشم و برآشفستگی سیاسی گاهی می‌تواند بحران موجود در نظم حقوقی را با مقایسه اثر واقعی قانون با هدفی که به دنبال تأمینش بوده، نشان دهد (Williams, 2014). توان هیجان در جلب توجه، باعث می‌شود عنصری خنثی به لحاظ سیاسی^۱ نباشد، زیرا نشان می‌دهد هیجان‌های چه اشخاصی عمیقاً حس شده و در نتیجه باید مشروع ارزیابی شوند (Bandes, 2015c: 14-19). به این منظور ترغیب روایتگری حقوقی اهمیت خود را نشان می‌دهد.

۳-۱. هیجان به عنوان خادم

سومین نقش هیجان در رسیدگی به دعاوی به تعبیر وایت، نقش خادم است. هیجان‌ها نقش خادم را زمانی ایفا می‌کنند که با تکیه به آن‌ها وضعیت ذهنی مناسب را برای تأیید هدف یا ارزش خاصی به دست آوریم.

برای مثال، مادری که بعد از دیدن لب‌شکافته شده فرزندش، خود را وادار می‌سازد تا آرام بماند، از نقش خادم هیجان استفاده می‌کند. ترسیدن او از دیدن جراحت معقول است، ولی مهم‌ترین چیز برای او، کمک به بهتر شدن حال پسرش است و قرار دادن خود در وضعیت هیجانی آرام، او را به این هدف می‌رساند (White, 2011, 228-229)؛ اما نقش هیجان‌های خادم تنها به حوزه خصوصی محدود نیست. پوشیدن ردای قضاوت، تکیه بر وجدان و شرف به هنگام صدور رأی از مواردی هستند که وضعیت ذهنی مطلوب برای قضاوت را ایجاد می‌کنند.

همدلی معمولاً در نقش خادم قرار می‌گیرد و درجایی که قضاوت در مورد ارزش‌های حقوقی مستلزم قرار گرفتن در جایگاه خواهان است، اهمیت می‌یابد. همدلی موجب می‌شود قاضی کسانی را درک کند که زندگی‌شان اشتراک اندکی با او دارد. هم‌زمان، قاضی را در محقق کردن وظایف او یاری می‌کند، وظایفی که تنها به مختومه کردن پرونده محدود نیست. برای مثال تبعیت از دستورات قاضی می‌تواند از طریق تحکم و تحقیر، تهدید به مجازات یا دیگر ابزارهای قهری صورت پذیرد، اما برخورد همدلانه، علاوه بر اینکه قاضی را در وضعیت ذهنی مناسب برای صدور رأی قرار می‌دهد، به واسطه توأم بودن با احترام، فرد را نیز به لحاظ ذهنی آماده تبعیت از رأی می‌کند (Little, 2002: 210-211). مارونی به نوشته‌ای از یک قاضی ارجاع می‌دهد که «اگر ما قضات باید تنها یک خصیصه داشته باشیم، آن خصیصه داشتن قلبی رئوف و فهیم است. صندلی قضاوت جایی برای افراد ظالم یا بی‌عاطفه، صرف‌نظر از دیگر خصوصیات یا توانایی‌ها، نیست» (Maroney, 2021: 52). به عبارت دیگر، «احتمال رسیدن به جواب عادلانه، توسط قاضی که اهمیت می‌دهد بیشتر است» (Chin, 2012: 1580).

به جز همدلی که ظرفیتی هیجانی است، هیجانات زیادی در بستر قضایی، نقش خادم را ایفا می‌کنند، مانند تمکین که گرایشی هیجانی است و تبعیت را به دنبال دارد. بدون تمکین به اجرای قانون، حاکمیت قانون تنها به نوشته‌ای در کتاب‌ها تبدیل خواهد شد. دیگر هیجان‌های خادم مورد انتظار از قضات که حاکمیت قانون را تضمین می‌کند، صبوری و شجاعت است. استقلال قضایی ناگزیر قاضی را ملزم می‌سازد به شیوه‌ای رأی دهد که دشمنانی برای خود ایجاد کند، رأی او ممکن است افراد قدرتمند، بازیگران دولتی و حتی همکاران را عصبانی کرده، ناامید سازد یا روابط آن‌ها را متزلزل سازد (Maroney, 2021, 54). شجاعت، توان عمل کردن مطابق اهداف و ارزش‌های فرد برخلاف وجود ترس‌های معقول است. برای قاضی، این ظرفیت به‌ویژه در دوره‌های اخلاقی اهمیت می‌یابد و با تعادل میان ترس از آنچه هدف را تهدید می‌کند و اعتماد به نفس در انجام کار حاصل می‌شود (Putman, 2001: 463-470).

اگرچه خوی هیجانی افراد در سنین بزرگسالی تا حدود زیادی تثبیت شده، اما وضعیت‌های ذهنی مشخص و خوی قضایی^۱ خاصی را می‌توان از قضات انتظار داشت. برای مثال قضاتی که رفتارهای آن‌ها ذیل خانواده «هیجان‌مداری مثبت»^۲ تعریف می‌شود، احتمالاً رفتار قضایی مطلوبی نشان خواهند داد (Maroney, 2021: 55-56; Maroney, 2020). نشان دادن شفقت، صبر، احترام و داشتن ذهن باز در این دسته بیشتر خواهد بود. بهره‌مندی از رویکرد مثبت هیجانی و فضیلت مراقبت در فضای قضاوت که با ناامیدی، ناراحتی و تعارض احاطه شده است، سرمایه‌ای ارزشمند برای قاضی است و پایداری^۳ را در او ایجاد می‌کند (Maroney, 2021, 53).

زمانی که از نقش خادم هیجان‌ها سخن می‌گوییم، منظور استفاده از هیجان برای عمل به طریقی خاص نیست، بلکه قرار دادن خود در وضعیت هیجانی است که قاضی

-
1. Judicial temperament
  2. Positive emotionality
  3. resilience

همسو با ارزش‌ها حرکت کند. هیجان‌های خادم، به‌ویژه همدلی، باید در فضایی ساختار یافته و از طریق حقوق ادله اثبات دعوا، فرآیند آیین دادرسی و آموزش حقوقی عمل کنند. در این صورت، وجود این هیجان‌ها به نقطه‌ی قوت در دادرسی بدل می‌شود.

۲. هیجان به عنوان موضوع کار قضایی

یکی از پرسش‌های اصلی در مطالعات حقوق و هیجان آن است که آیا ما می‌توانیم هیجان‌ات بازیگران حقوقی را با ارجاع به اسناد حقوقی، اوراق پرونده یا قضاوت آن‌ها مطالعه کنیم؟ آیا هیجان قاضی در پرونده می‌تواند دلالتی بر محتوای هیجانی حقوق داشته باشد؟ هیجانی که قاضی احساس می‌کند با آنچه در رأی یا صورت‌جلسات منعکس می‌شود، ممکن است تفاوت داشته باشد. در صورت پاسخ مثبت، پرسش دیگر آن است که آیا موضوع مطالعه واقعاً هیجان‌ات این بازیگران حقوقی است یا بیان هیجان‌ات آن‌ها یا هنجارهای موجود در مورد چگونگی این بیان؟ (White, 2021:501-502) آیا هیجان قاضی، متناسب با هنجار و انتظاری که در مورد آن‌ها وجود دارد، به صورت دستکاری شده توسط او بیان نشده است؟ پاسخ این پرسش‌ها هر چه که باشد، وجود هیجان در دادرسی را مفروض گرفته است. در صورتی که حقوق آکنده از هیجان باشد، هیجان قاضی در رأی بروز می‌یابد و به هر صورت شایسته مطالعه است.

شواهد بسیاری وجود دارد که کنار گذاشتن هیجان بدون پذیرفتن آسیب‌های جدی به قضاوت اخلاقی ممکن نیست، از این شواهد می‌توان در آموزش و مشاغل حقوقی استفاده کرد (Bandes & Blumenthal, 2012: 175). با این حال، تمامی پرونده‌ها قضات را ملزم نمی‌سازد که هیجانی تجربه کنند. برای مثال پرونده‌هایی مانند ایجاد آلودگی صوتی یا نقض قرارداد بار هیجانی کمتری نسبت به تجاوز جنسی دارند.

این بخش به دنبال فراهم آوردن پاسخ‌های هنجاری به موضوعاتی که هنوز در فضای حقوقی ایران مطرح نشده، نیست. بلکه بر آن است که بازیگران حقوقی را متوجه سازد که حقوق آکنده از هیجان است و حضور پررنگ هیجان در پاسخ‌های

حقوقی، چه در مرحله وضع قانون و چه در مرحله صدور رأی در هر اختلافی، ناگزیر است. این حضور، بازیگران حقوقی را به عنوان افرادی که در این فضا زیست می‌کنند متأثر می‌کند و آن‌ها همگام با این آکندگی عمل می‌کنند.

هم‌چنین، هدف این بخش آن نیست که بگوید باید با پاسخ‌های هیجانی با حقوق مواجه شد، بلکه بر آن است که باید بدانیم هیجان‌ها «تأثیراتی فراگیر بر رفتار انسان دارند و در نتیجه برای فهم کامل رفتار و نهادهای حقوقی ضروری هستند» (Bandes, 2015a: 462). هیجان‌ها در موقعیت سیاسی، اجتماعی و فرهنگی خاصی پدید می‌آیند. ما نشانه‌های زیادی از سوی اجتماع در مورد هیجاناتی که باید احساس کنیم و محرک‌هایی که موجب برانگیختن آن‌ها می‌شوند دریافت می‌کنیم (Calhoun, 1999: 220-25). قاضی نیز از این تأثیر به دور نیست. در این چرخه دوطرفه، قاضی بازیگری می‌شود که خود نیز هیجانی بودن حقوق را تقویت می‌کند.

بسیاری از دانشجویان حقوق با اشتیاق بسیار وارد دانشکده‌های حقوق می‌شوند و اساتید با مجموعه‌ای از تحلیل‌های مبتنی بر استدلال منطقی محض که پویایی هويت انسانی را نادیده می‌گیرند، به استقبالشان می‌روند، به جای آن‌که به آن‌ها بیاموزند به نقش هیجان‌ها در گرفتن تصمیمات درست آگاه باشند (Calder, 2019, 64). نفی هیجان در حقوق اگرچه بدون آگاهی از درهم‌تنیدگی حقوق و هیجان صورت می‌گیرد، نباید به پذیرش کامل و بدون چون‌وچرای آن بدل شود. پذیرش هیجان‌ها در حقوق با خطر بی‌اعتباری آن هیجان‌ها همراه است. اگر حقوق وجود هیجانی را لازم بدانند یا در تعیین حکم یک موضوع هیجان را در نظر بگیرد، آنگاه بروز هیجان می‌تواند متظاهرانه انجام گرفته و در نتیجه اصلاتی که به واسطه آن از ابتدا مورد توجه قرار گرفته بود را از دست می‌دهد (Sanger, 2001: 110). برای مثال اگر بنا است در ارزیابی خسارت معنوی، تنش‌های هیجانی نیز مدنظر قرار بگیرد، آنگاه افراد می‌توانند از واژگانی در خواسته یا اظهارات خود استفاده کنند که دال بر وجود اضطراب و ناراحتی است. برای شکستن مقاومت ذهنی در برابر هیجان و تعیین جایگاه شایسته آن در حقوق، شناسایی بعضی از

مصادیق آن در گرایش‌های حقوقی مانند حقوق خصوصی، حقوق کیفری و حقوق آیین دادرسی آموزنده به نظر می‌رسد.

۱-۲. در حقوق خصوصی

با استفاده از تئوری‌های استاندارد در اقتصاد اغلب نمی‌توان ارزیابی افراد از ارزش اموال را پیش‌بینی کرد، زیرا پیوندهای عاطفی فرد با دارایی بر ارزش آن اثر می‌گذرد: جرم‌انگاری شدیدتر بعضی از جرائم مرتبط به ملک (ورود به عنف)، با تلقی خانه به عنوان محل آرامش گره خورده است. به هنگام تقسیم ارث و میراث، مانند خانه‌ای که فرزندی کودکی خود را در آن سپری کرده، سود مالی یک فرزند به قیمت زیان روانی فرزند دیگر تمام می‌شود و این زیان را نمی‌توان با پرداخت درصدی از پول حاصل از فروش خانه به فرزند دیگر جبران کرد (Conway, 2021: 41). به هنگام رسیدگی به چنین اختلافی، قاضی باید پویایی‌های هیجانی و ارزش معنوی اموال را در نظر داشته و اهمیت آن را نزد افراد حاضر در دادرسی درک کند.

در پرونده‌ای با موضوع مطالبه خسارت معنوی، ماشین کلاسیک خواهان به دلیل بی‌مبالاتی خواننده آسیب‌دیده بود. برحسب دفاعیات خواننده، خسارات باید به هزینه تعمیر یا جایگزینی قسمت‌های آسیب‌دیده تقلیل می‌یافت. ولی قاضی به هزینه تعمیرات کامل رأی داد، زیرا از دید او ماشین موردنظر، ماشینی معمولی نبوده و خواهان زمان و پول زیادی را در طی سالیان برای آن هزینه کرده بود.^۱ به همین ترتیب، دادگاه‌های آمریکا به جبران خسارت در مورد خاکستر فرد مرده و دیگر اموالی که هیچ ارزش بازاری ندارد رأی می‌دهند. استدلال آن‌ها در این موارد داشتن پیوندهای عاطفی با مال موردنظر است (Goldberg, 2013: 30).

1. *O'Grady v. Westminster Scaffolding* (1962) 2 Lloyd's Law Reports 238.

نظریه‌های جدید در حوزه حقوق قراردادها، با نفی انتخاب آزاد بازیگران عقلانی مکتب کلاسیک، از نابرابری در قدرت چانه‌زنی در نظریه‌های اقتصاد نئولیبرال فراتر رفته و بر آنند که هیجان در مرحله‌ی شکل‌گیری، اجرا و تکمیل قرارداد، در تعیین هدف، طرف و قالب انعقاد قرارداد، ایفای نقش می‌کند و بنابراین باید در حل و فصل اختلافات نیز مدنظر قرار گیرد (Jones, 2021). جونز به پرونده‌ای استناد می‌کند که در آن شوهر سند خانه مشترکشان را به عنوان وثیقه نزد بانک گذاشته و خود و همسرش آن را امضا کرده بودند. زن بعدها در تلاش برای ابطال اثر وثیقه، ادعا کرد که شوهر او را زیر فشار ناروا قرار داده است.^۱ دادگاه با پذیرش این ادعا، امضای زن را بیانگر خواسته واقعی او تلقی نکرد. در واقع، عقد قرارداد از طرف او به جای آن‌که ابزاری برای تحلیل هزینه و فایده باشد، بیانگر احساسات و انگیزه‌های همسرانه او بوده است (Ibid: 255). به این ترتیب، عنصر هیجان در تفسیر اعتبار یک قرارداد مورد توجه قضات پرونده قرار گرفته است.

به هنگام تعیین دامنه توجه به پیوندهای عاطفی در حقوق اموال باید توجه داشت که حقوق در جامعه اعمال شده و مردم آن را زیست می‌کنند. پیوندهای هیجانی با مکان و اموال و تأثیرات آن‌ها را نمی‌توان نادیده گرفت و بازیگران حقوقی از جمله قضات نیز نمی‌توانند نسبت به آن بی‌تفاوت باشند. با این وجود، آگاهی از پویایی‌های هیجانی متضمن این معنا نیست که باید به صورت پیش‌فرض و بدون سنجش، وزن خاص به آن‌ها اختصاص داده شود (Conway, 2021, 241). در غیر این صورت، ورود عنصر هیجان، حاکمیت قانون را به خطر خواهد انداخت.

1. *Barclays Bank Plc v, O'Brien* [1993] 4 All E.R. 417

۲-۲. در حقوق کیفری

در حقوق کیفری، بسیاری از جرم‌انگاری‌ها در پاسخ به درکی هیجانی مبتنی شده است. برای مثال در حقوق نظامی، فرار از میدان نبرد با ستایش شجاعت و عشق به میهن ارتباط دارد (Miller, 1999). این درک هیجانی در سایر مراحل رسیدگی نیز ایفای نقش می‌کند. برای مثال، درک وضعیت متهم، یکی از مسائل بسیار مهم در عادلانه بودن تصمیم قضایی به شمار می‌آید و می‌توان ضرورت تشکیل پرونده شخصیت که پس از اصلاح قانون آیین دادرسی کیفری در سال ۹۲ به دادرسی‌ها در ایران اضافه شد را یکی از جلوه‌های این امر تلقی کرد.

جنیفر کیلتی^۱ در مقاله خود نشان می‌دهد که چگونه روایت دادگاه چارلز سنیونگا^۲ که به انتقال عامدانه ایدز به شرکای جنسی خود متهم بود، در کتاب *دادگاهی بدون پایان*، نوشته کالوود، با برانگیختن هیجانات خوانندگان، با دیگری سازی از متهم سیاه‌پوست در برابر سفیدپوستان و نشان دادن او به عنوان متجاوز موجب می‌شود افراد به مجازات ترذیلی گرایش پیدا کنند (Kilty, 2021: 346-349). روایت کالوود در نادیده گرفتن انکار ایدز و شرم برآمده از آن توسط سنیونگا، موجب می‌شود او فاقد هرگونه همدلی برای متهم باشد و او را به سوی تقدیس قربانیان سوق دهد (Ibid, 346 353-355 &). نویسنده در این مقاله استدلال می‌کند که چگونه هیجان‌هایی که در فرهنگی خاص در مورد یک بیماری خاص حس می‌شود، مانند ترس و نفرت، روی هیجان‌های دیگر مانند خشم یا انتقام خواهی^۳ را می‌پوشاند. با این حال اظهارات روان‌پزشکی که در دفاع از سنیونگا سخن گفته بود، دال بر آن است که او از سندرم ترومای پس از حادثه رنج می‌برده و داشتن رابطه جنسی با زنان با انکار ابتلا به ویروس موجب می‌شده حس عادی بودن به او دست دهد؛ بنابراین او آگاه نبوده که به این زنان

1. Jennifer Kilty

2. Charles Ssenyonga

3. Vengeance

آسیب می‌رسانده است (Callwood, 1995: 315-16, as cited in Kilty, 2021). انتخاب هر یک از این نگاه‌ها، قاضی را نیز به سوی نتیجه‌ای می‌رساند که برحسب آن صدور حکم و میزان محکومیت متفاوت می‌شود.

از سوی دیگر، گاهی فهم یا نشان دادن بعضی هیجانانگیز در فرآیند کیفری تأثیرگذار است. نشان دادن شرمساری یا پشیمانی موجب می‌شود برخورد رأفت‌آمیز تری با محکومان صورت می‌گیرد. بدون خط‌کشی عینی برای سنجش پشیمانی، قضات نیز مانند دیگران بر نشانه‌های برآمده از دانش فرهنگی خود تکیه می‌کنند. اگر الگوی فرهنگی فرد در مورد نشان دادن هیجانانگیز با توقعات دیگران متفاوت باشد، امکان بروز سوءبرداشت در مورد آن بیان هیجانی وجود دارد (Gendron, 2021: 38).

از سوی دیگر، اگرچه حقوق به دنبال تنظیم رفتار با بعضی قواعد خاص است، تشویق به نشان دادن هیجان‌های خاص آسیب‌زا است؛ زیرا برای مثال پشیمانی و شرم، وضعیت‌های کاملاً روحی هستند و تصور امکان تحقیق در موضوعاتی چنین خصوصی، مبتنی بر واقعیت نیست (Murphy, 2007: 437). قوانینی که از قضات می‌خواهند هیجان‌های خاصی را در طرف دعوا تشخیص داده و یا نتیجه دعوا را به آن منوط سازند، ممکن است نمایش هیجانانگیز «متظاهرانه» را تشویق کنند (Sanger, 2001: 112; Murphy, 2007: 403). این آسیب در آیین‌نامه‌های مربوط به اظهار و احراز ندامت در حقوق ایران پدیدار است.

۲-۳. در حقوق آیین دادرسی

حقوق آیین دادرسی ایران با پذیرش قاضی به عنوان کسی که ممکن است هیجانانگیزی تجربه کند، الزاماتی را در فرآیند رسیدگی تعیین کرده، اما آنچه در این حوزه ملاک قرار گرفته، همواره بی‌طرفی بوده است. برای مثال در مورد پذیرش ایراد رد دادرسی، تنها خویشاوندی نسبی و سببی را ملاک قرار داده است. حال آن‌که متأثر شدن از هیجانانگیز

تنها از رابطه خویشاوندی ناشی نمی‌شود. قاعده فراغ دادرسی، قاضی را در وضعیتی قرار می‌دهد که ناگزیر از رسیدگی در شرایطی است که الزاماً بی‌طرفی او تضمین نشده است. همچنین قانون آیین دادرسی در مورد وضعیت‌های عاطفی قاضی به‌طور کلی ساکت است. حال آن‌که مطالعات متعددی نشان داده که وضعیت‌های فیزیکی و روحی افراد بر چگونگی تفسیر آن‌ها تأثیرگذار است. برای مثال، افراد تشنه، فاصله بطری آب را نزدیک‌تر تخمین می‌زنند. در نتیجه می‌توان انتظار داشت که وضعیت‌های عاطفی افراد که شامل ارزیابی لحظه به لحظه وضعیت‌های فیزیولوژیک آن‌ها می‌شود، بر قضاوت آن‌ها تأثیر بگذارد (Feigengon, 2021: 313). این بخش درصدد است اثر دو مورد از ادله مورد پذیرش در آیین دادرسی، یعنی اظهارات تحریک‌کننده و ادله تصویری را به لحاظ هیجانی مورد بررسی قرار دهد.

- بیانیه تأثیر بر قربانی در حقوق آمریکا^۱

بیانیه تأثیر بر قربانی یکی از مدارکی است که شاکی می‌تواند در جریان رسیدگی‌های کیفری در آمریکا ارائه داده و تأثیر فقدان تجربه شده یا خصوصیات منحصر به فرد هر قربانی یا هیجان‌ات تجربه شده مانند ناراحتی، ترس و شرم و خشم را به دادگاه نشان دهد (Bandes, 2009). اکثر افرادی که از این رویه دفاع می‌کنند به کارکرد روان‌درمانی آن و آگاهی بخشی به جامعه اشاره کرده‌اند (Bandes, 2022).

کالوود به شهادت یکی از شاکیان چارلز سنوونگا پس از ابتلای به ایدز اشاره می‌کند که: «تقریباً همه زندگی من به هم ریخته است ... من دوستان جدیدی پیدا نمی‌کنم. ممکن است به من نزدیک شوند و من نمی‌خواهم وقتی بمیرم به آن‌ها لطمه بزنم... همیشه می‌خواستم بچه داشته باشم، حالا، نمی‌توانم... بیست و پنج سال دارم این باید تازه شروع زندگی‌ام باشد. حالا با چه چیزی مواجهم؟ مرگ.» سپس او به سوی متهم

بازگشته و می‌گوید: «به من نگاه کن. لعنت به تو» (Callwood, 1995: 281-2, as cited in Kilty, 2021).

یکی از دفاعیات از این نوع اظهارات، امکان رسیدن فرد به فرجام روحی است. «فرجام مجموعه‌ای از احساسات- آرامش، آسودگی خاطر، حس عدالت و توانایی حرکت روبه‌جلو- است و با مختومه بودن^۱ مشخص می‌شود» (Ibid: 2). حتی اگر دادرسی به نتیجه مطلوب نرسد یا نتواند فقدان را جبران کند، بیان خود هیجانانگیز در دادگاه موجب فرجام است. در عمل، اکثر قربانیان معمولاً انکار می‌کنند که رسیدگی قضایی یا نتیجه‌ای مشخص باعث تسلی خاطر آن‌ها شده است. این بیانی‌ها به روشنی مشخص نمی‌کنند که قربانی برای یافتن فرجام روانی به چه چیزی نیاز دارد (Bandes, 2022: 1268). ایراد دیگر این اظهارات آن است که همدردی و نه همدلی را در شنونده فعال می‌کند (Feigenson, 1997; Bandes, 2022: 1274). به همین دلیل بندیس مجاز شمردن این بیانی‌ها را در جرائم مهم، استفاده از هیجان‌ها در چارچوبی نامناسب می‌داند. مشکل، در اولویت بخشیدن هیجانانگیز بر استدلال نیست، بلکه این اظهارات هیجانانگیز ارزیابی نشده‌ای را برمی‌انگیزد که کاربردی نیستند و موجب خشم هیئت منصفه نسبت به متهم می‌شوند (Bandes, 1996: 399-401).

بیانی‌ها تأثیر بر قربانی به این صورت در حقوق بسیاری از کشورها از جمله ایران پذیرفته نشده، اما امکان استفاده از چنین محتوای هیجانی در بیان خواسته، ادعاها و دفاعیات وجود دارد و به‌ویژه در دعاوی علیه تمامیت جسمانی و در بستر قصاص منعکس می‌شود. رنج ولی دم از فقدان، ممکن است قاضی را در ارزیابی سوءنیت و نوع قتل دچار خطا کند. اگرچه عدالت مانع از آن می‌شود که صدای آن‌ها برای دادخواهی به دستگاه قضا مراجعه کرده خاموش شود، قاضی با آگاهی از تأثیری که

محرک‌های هیجانی می‌گذارد، می‌تواند هیجان‌های خود و در نتیجه سویه‌های رفتاری ناشی از آن را تنظیم کند.

- ادله تصویری

ادله تصویری در مقایسه با ادله غیر تصویری می‌تواند برانگیختگی هیجانی بیشتری در قاضی ایجاد کند. تأثیرپذیری از هیجان‌ات می‌تواند هم عمق و هم جهت پردازش اطلاعات را تغییر دهد. جهت پردازش اطلاعات یا به صورت مستقیم تأثیر می‌پذیرد، مانند آن‌که تصمیم‌گیرنده هیجان خود را به عنوان نشانه‌های اطلاعاتی برای قضاوت نهایی خود در نظر گیرد (تئوری عاطفه به‌مثابه‌ی اطلاعات)^۱؛ یا این تأثیرگذاری به شکل غیرمستقیم است، مانند آن‌که تصمیم‌گیرنده را به سمتی سوق دهد که اطلاعات ارائه‌شده در دادگاه را هم‌راستا با ساختار شناختی هیجان غالب تفسیر کند (تئوری رویکرد شناختی)^۲.

پاسخ‌های هیجانی پس از مشاهده ادله تصویری می‌تواند با تغییر دقت و نحوه پردازش اطلاعات بر قضاوت تصمیم‌گیرنده اثر بگذارد. تغییر در عمق پردازش به رویکردهای ارزیابی^۳ در هر هیجان، یعنی تأثیری که هر هیجان بر شیوه ارزیابی می‌گذارد، بستگی دارد. برای مثال، بعضی هیجان‌ات (مانند خشم)، قطعیت بیشتری به دنبال دارند و بعضی دیگر (مانند اضطراب) با عدم قطعیت در ارتباط هستند. هرچه افراد قطعیت بیشتری حس کنند، تمایل کمتری به پردازش نظام‌مند اطلاعات دارند؛ بنابراین، در صورتی که تصمیم‌گیرنده به واسطه مشاهده یک ویدیو عصبانی شده باشد، استفاده بیشتری از میانبرها خواهد داشت (Tiedens, 2001)؛ اما اگر هیجان برانگیخته در آن‌ها غم باشد، به اطلاعات ارائه‌شده توجه بیشتری خواهند کرد (Semmler & Brewer, 2002).

-
1. Affect-as-information theory.
  2. Appraisal tendency theory
  3. Appraisal tendencies

هیجان‌هایی که پس از مشاهده ادله تصویری ایجاد می‌شود، قضاوت را هم‌راستا با منافع یکی از طرف‌های دادرسی دچار سوگیری می‌کند. برای مثال هیئت‌منصفه‌ای که تصاویر شنیع یا خشن از صحنه جرم دیده باشد، در مقایسه با کسانی که هیچ تصویری ندیده‌اند یا تصاویر با محتوای خنثی به آن‌ها نشان داده شده، احساس خشم بیشتر و شدیدتری را گزارش می‌دهند و این خشم خود را در تمایل بیشتر به محکوم کردن متهم نشان می‌دهد (Bright & Goodman-Delahunty, 2006; Douglas, Lyon, & Ogloff, 1997). لذا ارائه این تصاویر تنها باید در صورت داشتن بار اثباتی مجاز باشد (Grady et al, 2018). مطالعه دیگری نشان داده اگرچه مشاهده تصاویر شنیع و کالبدشکافی هم موجب خشم و هم نفرت در هیئت‌منصفه می‌شود، حس تنفر عامل اصلی در پیش‌بینی میزان حس خشم اخلاقی و تعیین میزان مجازات یا خسارت بوده است (Salerno & Peter-Hagene, 2013: 2073-2074).

همچنین ارائه تصویری مانند تصویر کشته شدن فرد موجب برانگیخته شدن حس ترس از مرگ می‌شود. افرادی که فناپذیری آن‌ها برایشان برجسته شده است، در صورتی که نتوانند با این ترس کنار بیایند، با دفاع شدید از دیدگاه‌های خود به این ترس پاسخ می‌دهند و تلاش می‌کنند با یافتن معنا در پیوندهای گروهی و جهان‌بینی خاص گروه فناپذیری خود را فراموش کنند. در این حالت، آن‌ها مایل‌اند افرادی که در مخالفت با این جهان‌بینی (مانند احترام به پرچم) قرار می‌گیرند را شدیدتر مجازات کنند (Arndt et al, 2005).

۳. هیجان به عنوان نتیجه حقوق

اکثر متفکران حوزه حقوق و هیجان بر نقش هیجان‌ها بر شکل‌گیری قواعد حقوقی متمرکز بوده و نقش قواعد حقوقی در ایجاد هیجان‌ها را نادیده گرفته‌اند. مفروض آن

است که هیجان‌ها منعکس‌کننده^۱ یا بیانگر^۲ هستند و در قوانین متجلی می‌شوند؛ اما بعضی از قوانین، منجر به شکل‌گیری یا تسهیل هیجان‌ات خاصی می‌شوند. قائل شدن نقش تسهیلگر^۳ برای قوانین حقوقی رویکرد جدیدی نیست. مسئولیت مدنی، حس مراقبت را در فعالیت‌های روزانه ترویج می‌کند، قواعد *میراندا*^۴ باعث کاهش رفتار خشونت‌آمیز پلیس علیه فرد بازداشت شده می‌شود (Abrams & Keren, 2007: 319-321). باین‌حال، این دو مثال، آثار رفتاری ناشی از وضع قوانین هستند و موضوع این قسمت، بررسی ایجاد هیجان و نه رفتار توسط حقوق است.

بررسی پیامدهای هنجاری درک روابط حقوق و هیجان، برای بهبود سازوکار حقوق حائز اهمیت است. تجویز هنجاری به معنای اصلاح یا باز ساختاردهی به حقوق به‌منظور ایجاد آثار هیجانی خاص، با کاهش هیجان‌های منفی ناسازگار و تشویق هیجان‌های سازگار (Abrams, 2009: 572-574)، هم در مقام قانونگذاری و هم در مقام تفسیر یا ایجاد رویه قضایی است.

مارتا مینو به‌صراحت ابراز می‌کند که حقوق می‌تواند ابزاری باشد که به اهداف «هماهنگی، شفقت و رشد انسانی کمک کند» (Minow & Spelman, 1988: 37) و به بررسی آن می‌پردازد که چگونه دادگاه‌های کیفری یا کمیسیون‌های حقیقت‌یاب در جریان خشونت‌ها می‌توانند برای کاهش انتقام‌جویی و خشم یا ایجاد صلح به کار روند (Minow, 1999). *نوسبام* به ترس ایجاد شده توسط قوانین اشاره کرده (۱۴۰۱)، *سانستاین* نیز با انتقاد از نظریه اقدامات احتیاطی، راهکارهایی برای کنترل ترس توسط حقوق ارائه می‌دهد (Sunstein, 2005). قوانین حمایتی خانواده می‌توانند برای طرف

1. reflective
2. expressive
3. facilitative

۴. «هدسار میراندا» به الزام قانون اساسی در آمریکا گفته می‌شود که فرد بازداشت‌شده تا زمان حضور وکیل می‌تواند سکوت اختیار کند و حق دارد در تمام مراحل دادرسی از مشورت وکیل بهره‌بردارد. (Miranda v.

موردحمایت، موجد شادی باشند. با تعمیم این گزاره‌ها، می‌توان ادعا کرد که هرگونه قاعده حقوقی می‌تواند مجموعه‌ای از هیجان‌ات مثبت یا منفی را در مخاطب آن از جمله قاضی ایجاد کند. خود قاضی نیز به عنوان تصمیم‌گیرنده، ایجادکننده رویه‌هایی می‌شود که هیجان‌های جدیدی را ایجاد می‌کند. در هر صورت، اصلاح ساختارها یا قوانین حقوقی، مستلزم مطالعه هیجان‌هایی است که در مرحله اجرای قواعد حقوقی یا ایفای نقش قاضی ایجاد می‌شود.

۳-۱. هیجان ناشی از اجرای قواعد حقوقی

همان محرک هیجانی که قاعده حقوقی در هر فرد ایجاد می‌کند، در قاضی نیز ایجاد شده و همان حسی که در فردی برانگیخته می‌شود، در مورد قاضی با همه‌ی آموزش‌ها و تلاشش برای حفظ بی‌طرفی وجود دارد. در بندهای آتی، تولد هیجان‌ات و بیانات هیجانی توسط قانون در قالب چند مثال نشان داده می‌شود.

الف. حاکمیت قانون: ترس و احترام

برخلاف نقد هنجاری همیشگی نسبت به قوانین حقوق مدنی یا تجارت، رابین وست نشانه‌هایی از احساس تقدس، احترام یا ترس و عشق برای قانون اساسی را متذکر می‌شود، گویی که «قانون اساسی و نهادهایی که آن ایجاد کرده‌اند، به نحوی به قلمروی غیرانسانی تعلق دارند» (West, 2016: 345). در آمریکا، اگر انتقادی صورت می‌پذیرد، نوک پیکان انتقاد بیشتر متوجه تصمیم‌گیری یا تفسیری اشتباه در مورد پرونده‌ای خاص یا اشتباه دادگاه و مغایرت با روح قانون اساسی است، اما خطوط کلی قانون اساسی همچنان عادلانه ارزیابی می‌شود (West, 2016: 345).

وست دلایلی برای این احترام و تبعیت ذکر می‌کند، اما در نهایت با رد همه آن‌ها، ریشه حس تقدس و احترام برای قانون را در تفسیر فروید از منشأ شکل‌گیری قواعد در نتیجه قراردادی اسطوره‌ای می‌داند که در آن جامعه آمریکا، قانون اساسی توتمی را

جایگزین اقتدار پدری پادشاهی کرده است. حاکمیت قانون به معنای آن است که اکنون به‌جای پادشاه، قانون اساسی پرستش می‌شود و همان حس حمایت و احترامی را برمی‌انگیزد که اقتدار پدری برمی‌انگیزد (West, 2016: 347-248)؛ بنابراین قانون توتمی به نیاز اساسی هر انسان توجه دارد: نیاز به اقتداری که محبت می‌ورزد، اما تهدید برانگیز نیست (West, 1986: 823-827).

حس تقدس برای قانون اساسی در بعضی از قضات ایرانی به شکلی دیگر متجلی می‌شود و به حس احترام بیش از اندازه برای حاکمیت قانون تغییر شکل می‌دهد. تأکید بر عبارات قانونی در مقام حل اختلاف و عدم رجوع به تفسیری کارآمد و شکل‌گرایی حقوقی در واقع از احترام و وفاداری بیش از اندازه برای قانون ناشی شده و در بسیاری از موارد باعث می‌شود که قضات از استناد به ماده ۱۷۰ قانون اساسی برای کنار گذاردن مقرر به علت مخالفت با قانون اساسی، خودداری کنند.

ب. قوانین حمایتی: ایجاد امید و غرور

هیجاناتی که حقوق تولید می‌کند، منحصر به هیجانان منفی نیست. قوانینی که به دنبال فراهم آوردن شرایطی مطلوب برای گروه‌های آسیب‌پذیرند، با جنبه حمایتی خود موجب ایجاد امید در این بخش از جامعه می‌شود. به عبارتی حقوق، امید را می‌پروراند. امید را می‌توان به خیری در آینده تعبیر کرد که خارج از دسترس و رسیدن به آن دشوار است، اما با این حال غیرممکن نیست (Lazarus, 1999: 654). آبرامز و کارن مراحل برای شکل‌گیری «امید» ذکر می‌کنند، از جمله آن‌که فرد بتواند خود را موضوع امید تصور کند و بداند راه‌هایی به جز وضعیت کنونی وجود دارد. دوم، فرد باید هدفی دور و ارزشمند را قابل تحقق بداند (Abrams & Keren, 2007: 9-10). سومین مرحله، جستجو و ارزیابی رسیدن به این اهداف است. تعیین ابزارها مستلزم آن است که شخص امیدوار امکانات موجود را تصور کند (Abrams & Keren, 2007: 11). در

مرحله بعد، برای بقای امید باید از توان افراد و فاعلیت آن‌ها حمایت به عمل آید (Abrams & Keren, 2007: 12).

با توجه به اینکه پروراندن امید به صورت انفرادی همیشه نمی‌تواند نتایجی فراگیر داشته باشد، پرورش امید توسط ابزارهایی مانند قانون توصیه می‌شود. برای مثال، قانون فرصت اقتصادی ۱۹۶۴ در آمریکا، به عاملان اجرای آن اجازه داد با انعقاد قرارداد با نهادهای غیرانتفاعی خصوصی یا عمومی، بخشی از هزینه‌های توسعه برنامه‌های اقدام اجتماعی را بپردازند. این برنامه علاوه بر تلاش برای بهبود وضعیت افراد خردسال، به دنبال افزایش امید در خانواده‌ها و اجتماعات آن‌ها بود.

مراحل پرورش امید در این برنامه به خوبی مشخص بود. قانون‌گذاران و فعالان اجتماعی تلاش کردند با ارجاع کارهای داوطلبی مانند مراقبت از کودکان به مادران، آن‌ها را توانمند سازند. بسیاری از این زنان، در تصورشان نمی‌گنجید بتوانند نقش سازمانی مهمی ایفا کنند. توانایی خانواده‌های محروم محدود است و در مورد بوم زیست‌های بسیار محروم، تأمین منابع با وضع قواعد حمایتی صورت می‌گیرد (Hobfoll, 2011)؛ بنابراین وظیفه قاضی در قبال چنین قواعدی، اجرای صحیح و کارآمد آن‌ها است. در این مرحله می‌توان از شیوه تفسیری جدیدی سخن گفت که الزاماً به متن قانون یا هدف قانون‌گذار پایبند نیست، بلکه به کارآمدی توجه دارد و این کارآمدی را در گسترش هر چه بیشتر هیجان‌های سازگار می‌داند. به این منظور، قاضی باید افراد موضوع امید را تشخیص دهد.

کارکرد قوانین در ایجاد امید در جامعه، موجب شده این هیجان به عنوان ابزار استدلالی قاضی، در دادگاه اروپایی حقوق بشر مورد توجه قرار گیرد. حق بر امید در رویه قضایی این دادگاه، حق بشری بنیادین تلقی شده، زیرا امیدبخشی جدایی‌ناپذیر از انسانیت است (Trotter, 2022). این دادگاه به هنگام ارزیابی قانونی بودن حبس ابد، چنین استدلال می‌کند: «امید جنبه مهم و تشکیل‌دهنده شخصیت انسانی است. آن‌هایی که نفرت‌آورترین و بدترین اعمال را انجام داده و رنجی ناگفتنی بر دیگری بار کرده‌اند،

بنیان انسانیت خود را از دست نمی‌دهند و درون خود ظرفیت تغییر را حمل می‌کنند. اگرچه دوره محکومیت زندان آن‌ها طولانی و سزاوارانه باشد، از حق بر امیدواری برخوردارند که روزی، ممکن است تاوان اشتباهات خود را داده باشند. آن‌ها را نباید کاملاً از چنین امیدی محروم ساخت. محروم کردن آن‌ها از تجربه امید به معنای محروم کردن آن‌ها از جنبه‌ای بنیادین از انسانیتشان است و چنین امری خوارکننده است.^۱

قواعد حقوقی را نباید تنها به قواعد حقوقی شکل‌گرفته در بستر مجالس قانون‌گذاری محدود ساخت. نقش ایجاد هیجان‌ات در سطح جامعه را می‌توان برای تصمیمات قضایی نیز قائل بود و به دلیل زمینه‌ساز شدن برای رویه قضایی، به همان اندازه واجد اهمیت هستند. بخش بعدی نگاهی به این بحث می‌اندازد.

۲-۳. رد پای هیجان در تصمیمات قضایی

قاضی می‌تواند به هنگام شکل‌دهی به رویه قضایی و شکل دادن به آرای وحدت رویه در مقام اعمال دموکراسی قضایی، به دنبال پروراندن هیجان‌های سازگار باشد. مثال‌های آتی به دنبال تجویز یا منع راهکار خاصی در حقوق نیست و تنها به نمونه‌هایی از ایجاد هیجان خاص به واسطه تصمیمات قضایی اشاره کرده است.

الف. سقط جنین: هیجان‌ات متضاد حسرت و نفرت

در تعیین وضعیت جواز سقط جنین، دیوان عالی آمریکا قانون ممنوعیت سقط جنین با زایمان جزئی^۲ را خلاف قانون اساسی تشخیص نداد.^۳ در این پرونده، قضات مخالف و موافق در توجیه نظرات خود به هیجان‌ات ارجاع دادند. اکثریت نظر خود را چنین مکتوب کرد که: «... باید نتیجه گرفت که بعضی از زنان بعداً از پایان دادن به زندگی

1. *VinterandOthersvUKApplicationsNos66069/09etal.,MeritsandJustSatisfaction,9July2013,ConcurringOpinionofJudgePower-Forde*

2. *Partial-birth Abortion Ban Act*

3. *Gonzales v. Carhart, 550 U.S. 124 (2007)*

کودک ...، پشیمان شده و حسرت می‌خورند. افسردگی شدید و از دست دادن عزت- نفس می‌تواند پیامدهای بعدی باشد» (Trotter, 2022: 159). این حسرت ناشی از «احترام به زندگی انسانی است که تجلی آن در پیوند عشقی که مادر برای فرزند دارد پدیدار می‌شود»؛ بنابراین با در نظر گرفتن احساسات بسیار دردناکی که مجاز شمردن این فرآیند برای مادر به دنبال می‌آورد، دیوان عالی، ممنوعیت سقط جنین را خلاف قانون اساسی تشخیص نداد و به این تعبیر، مانع از ایجاد حسرت بعدی شد. تصمیم اکثریت با مخالفت قاضی کینزبرگ مواجه شد، به تعبیر او، در صورت نگرانی دیوان در مورد حسرت زنان در مورد انتخاب‌هایشان، «راهکار، الزام پزشکان به دادن اطلاعات صحیح و کافی به زنان در مورد فرآیندهای مختلف و خطرات آن» و نه «محدود ساختن آن‌ها در گرفتن تصمیمی آزادانه» است.^۱

هیجان‌هایی مانند حسرت در این مورد به عنوان وزنه‌ای در ارزیابی حق و محدودیت به کار رفته، اما بسیاری از هیجان‌ها از نظر دور مانده‌اند. برای مثال، در صورتی که بارداری ناخواسته و در اثر تجاوز باشد، فرزند متولد شده در آینده موضوع نفرت مادر یا منشأ مرور خاطراتی دردناک برای او خواهد بود. به این دلیل، این مادر دسترسی پذیری عاطفی کمتری خواهد داشت (Moehler, Biringen, & Poustka, 2007: 624-628) و مداخله درمانی برای ترمیم رابطه میان این فرزند و مادر شامل ایجاد پیوندی ایمن، کاهش نشانه‌های مربوط به تروما و ننگ زدایی^۲، می‌تواند سال‌ها به طول بیانجامد (Van Ee, & Blokland, 2019: 4810).

در هر صورت، با در نظر گرفتن جایگاهی اساسی برای حسرت، اکثریت قضات منظور خود را به صورت ضمنی بیان کردند که حسرت را بخشی از طبیعت می‌دانند: زنان باید این را حس کنند و در نتیجه بیشتر آن‌ها چنین حس خواهند کرد (Maroney, 2009: 894). در این حالت، دیوان نه تنها هیجانی که از تصمیم آن ایجاد می‌شود را در

1. Gonzales v. Carhart, 550 U.S. 124 (2007)
2. stigmatization

نظر گرفته که با پذیرش آن به عنوان هیجانی عرفی به اشاعه آن در سطح گسترده نیز دامن زده است.

ب- تنفر و تشدید مجازات در حقوق کیفری

پژوهش‌های تجربی، گرایش اخلاقی قدرتمندی که نفرت می‌تواند ایجاد کند را نشان می‌دهد. در مطالعه‌ای، از دو گروه آزمایشی هیئت‌منصفه خواسته شد در مورد ارتکاب جرمی مشابه اظهار نظر کنند. تفاوت گروه دوم آن بود که توصیف جرم نزد آن‌ها با زبانی روشن‌تر صورت گرفته بود، اینکه قربانی «با ستمگری شکنجه‌شده» و صورت او «به نحوی متلاشی شده بود که قابل شناسایی نبود» (Bright & Goodman-Delahunty, 2004: 154-166). در این آزمایش، گروه دوم به مجازات سنگین‌تری رأی دادند. در پرتوی داده‌های تجربی از این دست، برای کنار گذاردن نفرت یا تعدیل تأثیر آن، شناسایی ردپاهای آن در حقوق ضروری است.

بر اساس دیدگاهی که نسبت به نقش یک هیجان در حقوق در نظر می‌گیریم، نگاه ما به اعمال قواعد هم متفاوت می‌شود. در صورتی که راه را به روی نفرت در حقوق بگشاییم و قائل به این باشیم که بعضی از اقدامات شایسته برانگیختن حس تنفر در افراد هستند، آنگاه به همین ترتیب بروز این هیجان‌ات در تفسیر را هم اجازه داده‌ایم. قاضی وجودی مجزا از قانون‌گذاری ندارد و همان نیروهایی که قانون‌گذار را به سمت وضع محدودیت بر آزادی‌ها سوق می‌دهد، به هنگام تفسیر در قاضی هم برانگیخته می‌شود.

در پرونده‌ای که می‌توان آن را ذیل عنوان محدود ساختن حق مالکیت مطرح ساخت، *بلدوتی*^۱ به منظور برآوردن تمایلات جنسی آزار گرانه خود، پس از آزار و خفه کردن قربانی، او را درون سطل زباله انداخته بود. پلیس در جستجو از منزل او، عکس‌های زیادی از قربانی پیدا کرد که نشان می‌داد وی با استفاده از ابزارهای متعدد به او تجاوز کرده است. هیئت‌منصفه جنایت *بلدوتی* را نشانگر «قساوت و ستمگری

1. Beldotti

شدید» دانست و او را به حبس مادام‌العمر بدون امکان عفو محکوم ساخت. به هنگام سپری کردن مجازات حبس، محکوم درخواست داد که عکس‌های قربانی، سطل زباله‌ای که قربانی در آن پیدا شده بود و سایر وسایل به نماینده او خارج از زندان بازگردانده شود. دادگاه با تأیید اینکه بازگرداندن این وسایل موجب برانگیخته شدن خشم، تنفر و بی‌اعتمادی^۱ عمومی می‌شود، نتیجه گرفت که این کار «مخل مفاهیم ابتدایی نجابت است»^۲.

کاهان استدلال می‌کند که ردپای نفرت را می‌توان در پرونده بلدوتی مشاهده کرد. در صورت موافقت با درخواست او، دولت خود به آلودگی این وسایل، آلوده می‌شد (Kahan, 1999: 74). او علاوه بر اشاره به نفرت، به رضایت خاطر حاصل از تجاوز به قربانی نیز صحبت کرده و معتقد است بازگرداندن این وسایل به بلدوتی، او را قادر می‌ساخت قربانی را حتی بعد از مرگ نیز تحقیر کند (Kahan, 1999: 68). لذا نفرت برای حفاظت از مرزهای اخلاقی جامعه ضروری است. در صورتی که نتوان وجودش را در لایه‌های زیرین حقوق تشخیص داد، آنگاه قضاوت در مورد آنکه کدام تنفر صحیح و کدام‌یک غیر صحیح است، آسان نیست (Kahan, 1999: 72). این موضوع در مورد هر هیجان دیگری نیز مصداق دارد.

نزد نوسبام، هیجان‌ها می‌توانند ابزار قابل‌اتکایی در قانون‌گذاری باشند، اما این قابلیت اتکا در مورد تنفر وجود ندارد (Carlton, 2021: 90). تنفر پاسخی غریزی است، اما بسیاری از پاسخ‌های غریزی به لحاظ اخلاقی پرسش برانگیزند. «تنفر با شر همکاری می‌کند؛ و هیچ‌چیزی به ما ارائه نمی‌کند تا با آن قلب‌های سیاسی خود را گرم نگه داریم» (Nussbaum, 1999: 55). از دید او، حقوق باید تمام تلاش خود را انجام دهد تا «نفرت را به توده زباله‌ها بیندازد، جایی که مایل است بسیاری از ما را پرتاب کند» (Nussbaum, 1999: 22).

1. incredulity

2. Beldotti v. Commonwealth, 669 N.E.2d at 225. (Mass. Ct.App.1996).

تقدم پیشینی نفرت به دلیل هم‌خوانی با منافع اجتماعی، هم نقض قانون هیوم (مفروض گرفتن «باید» از «هست») و هم افتادن به دامان مغالطه طبیعت‌گرایانه^۱ (فرض آنکه هر آنچه طبیعی است، ذاتاً خوب است و هر آنچه در طبیعت ریشه ندارد، از پیش بد است) است (Carlton, 2018: 89-90)؛ بنابراین باید بررسی کرد ارجاع حقوق به احساسات انسانی تا چه اندازه مبنای موجهی دارد (Massaro, 2000: 17-18) و خشم اخلاقی را جایگزین تنفر کرد. دلیل پذیرش خشم نسبت به نفرت آن است که نفرت ناظر به ماهیت اخلاقی است، در حالی که خشم عمل یا پیامدهای آن را هدف قرار می‌دهد و به این دلیل قضاوت نسبت به آن با اطمینان بیشتری صورت می‌گیرد. اگرچه تمرکز این بخش بر هیجان‌هایی خاص قرار گرفت، تلاش بر آن بود که قابلیت ارزیابی هر هیجان در حقوق با شیوه‌های مشابه نشان داده شود؛ بنابراین، همان‌گونه که در سخن آغازین ذکر شد، این نوشتار مقدمه و فراخوانی برای شنیدن صداهای هیجان در حقوق است و در این فراخوان، هر علاقه‌مند و متخصص حقوق باید ایفای نقش کند.

فرجام سخن

هیجان، ابزار قاضی در هدایت ذهن او به سوی مفاهیم عدالت و بشردوستی، گستراندن مفاهیم حقوقی و خدمت به پاسخ دادن به نقض حق‌ها است؛ در حالت اول، هیجان نقش هادی را ایفا می‌کند. در گستراندن مفاهیم حقوقی مانند کرامت انسانی و یا شکنجه، نقش هیجان‌کننده بوده و با قرار دادن قاضی در موقعیت مناسب برای پاسخ‌دهی به نقض حق‌ها و یا قوانین عادلانه، نقش خادم را ایفا می‌کند. زمانی که حقوق‌آکنده از هیجان است و هم‌زمان هیجان را نیز ایجاد می‌کند، اهمیت رویه قضایی در ایجاد هیجان‌ات کمتر از اهمیت قوانین نیست و نقش قضات در این زمینه حساسیتی

چشمگیر می‌یابد؛ بنابراین هیجان هم ابزار کار قاضی است، هم در موضوع کار قاضی، یعنی قانون، رخنه کرده و هم نتیجه قانون‌گذاری و کار قضایی است. این نوشتار کوشید در پرتوی این مفروضات، هیجاناتی مانند نفرت، امید و ترس و غیره را به‌طور موردی، موردبررسی قرار دهد و اثبات کند که قانون و دادرسی می‌تواند ابزار مناسبی برای پروراندن هیجان‌های سازگار باشد، یعنی هیجان‌هایی که صرف‌نظر از بار معنایی مثبت با منفی، به هدف جامعه کمک می‌کند. همچنین کوشید با ارائه مثال‌های متعدد نشان دهد که از قاضی که با محتوای هیجانی قانون سروکار دارد، نمی‌توان انتظار داشت هیجان را به‌طورکلی کنار بگذارد. تنها راه ممکن آگاهی نسبت به آن‌ها و تنظیم و نه سرکوب یا نفی واکنش‌های هیجانی است. بسیاری از قوانینی که در راستای نظم بخشیدن به دادرسی و در قالب آیین‌های دادرسی وضع شده‌اند، همین هدف را دنبال کرده‌اند؛ اما محدود ساختن قاضی به شکل‌گرایی افراطی، صدا‌های کارآمد هیجان در حقوق را خاموش می‌کند.

برجسته شدن هیجانی خاص در قانون یا فضای دادرسی، اثرات عملی برای تصمیم‌گیری قضایی به دنبال خواهد داشت. هر یک از قوانینی که وضع شده یا می‌شوند، به‌صورت بالقوه قابلیت آن را دارند که از زاویه دید مطالعات حقوق و هیجان موردبررسی قرار گیرند. وجود هیجان در مورد قوانین کیفری بسیار محسوس و در موارد دیگر، قابل توجه و بررسی است. مطالعات حقوق و هیجان، با پایه‌ای که در عصب‌شناسی و مطالعات علمی روان‌شناسی دارد، می‌تواند در برابر شکل‌گرایی حقوقی که قانون را به ابزار تقلیل می‌دهد، مورد استفاده قرار گیرد، هیجان را که در پستوهای حقوق مخفی شده به بیرون بکشد و نقش آن را ارزیابی کند. در مطالعه پدیده‌های حقوقی با زبان هیجان، هر قاضی و هر بازیگر حقوقی باید تجارب هیجانی خود و دیگری را جدی بگیرد و با حرف زدن در مورد آن، گامی در جهت رشد این مطالعات بردارد.

منابع

- اتکینسون، ر.، اتکینسون، ر.، اسمیت، ا.، بم، د.، هوکسما، س. (۱۴۰۰). *زمینه روان‌شناسی هیلگارد*. مترجم محمدتقی براهنی و دیگران، تهران: انتشارات رشد.
- پتفت، آ.، عباسی، م.؛ و زالی، ع. (۱۴۰۰ الف). *بایسته‌های اعتباربخشی شواهد عصب‌شناختی نزد مراجع قضایی، مجله علمی پژوهشی حقوق پزشکی، ۱۵ (۵۶): ۴۳۱-۴۴۳.*
<http://ijmedicallaw.ir/article-1-1032-en.html>
- پتفت، آ.، عباسی، م.؛ و زالی، ع. (۱۴۰۰ ب). *کاربست شواهد عصب‌شناختی در حقوق کیفری نوین با تأکید بر دادرسی عصب‌شناختی کانادا و بریتانیا، مجله علمی پژوهشی حقوق پزشکی، ۱۵ (۵۶): ۲۴۱-۲۵۹.*
<http://ijmedicallaw.ir/article-1-1012-en.html>
- پتفت، آ. (۲۰۲۰). *مرور اجمالی محدودیت‌های فنی کاربرد روش دروغ‌سنج fMRI در حقوق عصب‌شناختی. مجله علمی پژوهشی اخلاق زیستی، ۹ (۳۴): ۹۵-۱۰۷.*
<https://doi.org/10.22037/bioeth.v9i34.27119>
- کامیاب، م.؛ و جلالی، م. (۱۴۰۱). *حقوق و هیجان، دلالت‌های علم عصب‌شناسی برای تصمیم‌گیری قضایی. مجله علمی پژوهشی حقوق پزشکی، ۱۶ (۵۷): ۶۶۰-۶۷۵.*
<http://ijmedicallaw.ir/article-1-1450-en.html>
- نوسبام، م. (۱۴۰۱). *سلطنت ترس، ترجمه حامد قدیری، تهران: انتشارات ترجمان.*

References

- Abrams, K. (2009). Exploring the Affective Constitution. *Case Western Reserve Law Review*, 59(3), 571-596.
<https://scholarlycommons.law.case.edu/caselrev/vol59/iss3/3>
- Abrams, K. & Karen, H. (2007). Law in the Cultivation of Hope. *California Law Review*, 95, 319-381. <https://doi.org/10.15779/Z383D9B>
- Abrams, K. & Keren, H. (2010). Who's Afraid of Law and the Emotions?. *Minnesota Law Review*, 94(1), 1997-2074.
<https://ssrn.com/abstract=2434251>
- Abrams, K., & Karen, Hill (2013). Legal Hopes: Enhancing Resilience through the External Cultivation of Positive Emotions. *NILQ*, 64(1), 111-23. <https://doi.org/10.53386/nilq.v64i1.337>
- Arndt, J., Lieberman, J. D., Cook, A., & Solomon, S. (2005). Terror Management in the Courtroom: Exploring the Effects of Mortality Salience on Legal Decision Making. *Psychology, Public Policy, and Law*, 11(3), 407-438. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/1076-8971.11.3.407>

- Atkinson, R., Atkinson, R., Smith, A., Bam, D., Hoeksma, S. (2021). *Hilgard's Background in Psychology*. Translated by Mohammad Taghi Baraheni and others, Tehran: Roshd Publications [In Persian].
- Bandes, S. A. (1996). Empathy, Narrative, and Victim Impact Statements. *The University of Chicago Law Review*, 63(2), 361-412.
<https://chicagounbound.uchicago.edu/uclrev/vol63/iss2/1>
- Bandes, S. A. (2009). Victims, 'Closure,' and the Sociology of Emotion. *Law and Contemporary Problems*, 72(1), 1-26.
<https://scholarship.law.duke.edu/lcp/vol72/iss2/2>
- Bandes, S. A. (2017). 'Compassion and the Rule of Law', *International Journal of Law in Context*, 13, no. 2, 184-196.
<https://doi.org/10.1017/S1744552317000118>
- Bandes, S. A. (2015a). Law and Emotion. In Wright, J. D. (ed.). *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*, 2nd edition, Oxford: Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.86145-0>
- Bandes, S. A. (2015b). Moral Shock and Legal Education. *Journal of Legal Education*. 65(2). 298-305. <https://jle.aals.org/home/vol65/iss2/4/>
- Bandes, S. A. (2015c). Remorse and Criminal Justice. *Emotion Review*, 8(1), 14-19. <https://doi.org/10.1177/1754073915601222>
- Bianchi, A. & Saab, A. (2019). Fear and International Law-Making: An Exploratory Inquiry. *Leiden Journal of International Law*, 32(3), 351-65.
<https://doi.org/10.1017/S0922156519000177>
- Bandes, S. A. (2022). What Are Victim Impact Statements For? *Brooklyn Law Review*, 87(4), 1259-1287. Available at:
<https://brooklynworks.brooklaw.edu/blr/vol87/iss4/7>
- Bandes S. A. & Blumenthal, J. (2012). Emotion and the Law. *Annual Review of Law and Social Science*, 8(1), 161-181.
<https://doi.org/10.1146/annurev-lawsocsci-102811-173825>
- Bornstein, B. H., & Miller, M. K. (2016). *Advances in Psychology and Law*. Vol. 1, New York: Springer International Publishing.
- Bornstein, B. H., & Miller, M. K. (2016). *Advances in Psychology and Law*. Vol. 2, New York: Springer International Publishing.
- Bornstein, B. H., & Miller, M. K. (2018). *Advances in Psychology and Law*. Vol. 3, New York: Springer International Publishing.
- Bornstein, B. H., & Miller, M. K. (2019). *Advances in Psychology and Law*. Vol. 4, New York: Springer International Publishing.
- Bornstein, B. H., & Miller, M. K. (2020). *Advances in Psychology and Law*. Vol. 1, New York: Springer International Publishing.
- Bright, D. A., & Goodman-Delahunty, J. (2004). The Influence of Gruesome Verbal Evidence on Mock Juror Verdicts. *Psychiatry, Psychology and*

- Law*, 11(1), 154–166.
<https://psycnet.apa.org/doi/10.1375/1321871041335984>
- Bright, D. A., & Goodman-Delahunty, J. (2006). Gruesome Evidence and Emotion: Anger, Blame, and Jury Decision-Making. *Law and Human Behavior*, 30(2), 183–202. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1007/s10979-006-9027-y>
- Calder, G. (2021). Whose Body is This? On the Role of Emotion in Teaching and Learning Law. In Susan Bandes, Patrick, Jody Lyneé Madeira, Kathryn Temple, and Emily Kidd White (2021). *Research Handbook on Law and Emotion* (pp. 62-79), Edgar Elgar Publication. <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3673491>
- Calhoun, Ch (1999). Making Up Emotional People, The Case of Romantic Love, In S. A. Bandes (Ed.), *The passions of law* (pp. 217-240). New York University Press.
<https://doi.org/10.18574/nyu/9780814739297.003.0013>
- Carlton, P. (2021). When Souls Shudder: A Brief History of Disgust and the Law. In Susan Bandes, Patrick, Jody Lyneé Madeira, Kathryn Temple, and Emily Kidd White (2021). *Research Handbook on Law and Emotions* (pp. 80-93), Edgar Elgar Publication. <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3308219>
- Charman, S., Matuku, K., Mosser, A. (2019). The Psychology of Alibis. In: Bornstein, B., Miller, M. (eds). *Advances in Psychology and Law*, vol 4 (pp. 41-72). Springer International Publishing.
- Chin, D. (2012). Sentencing: A Role for Empathy. *University of Pennsylvania Law Review*, 160(6), 1561-1584.
https://scholarship.law.upenn.edu/penn_law_review/vol160/iss6/1
- Conway, H. (2021). The Emotional Dynamics of Property Law. In Bandes et al. (eds.). *Research Handbook on Law and Emotion* (pp. 229-247), Edgar Elgar Publication. <https://doi.org/10.4337/9781788119085>
- Douglas, K. S., Lyon, D. R., & Ogloff, J. R. P. (1997). The Impact of Graphic Photographic Evidence on Mock Jurors' Decisions in a Murder Trial: Probative or Prejudicial? *Law and Human Behavior*, 21(5), 485–50.
<https://doi.org/10.1023/a:1024823706560>
- Ekman, P. (1992). An Argument for Basic Emotions. *Cognition and Emotion*, 6(3-4), 169-200.
<https://psycnet.apa.org/doi/10.1080/02699939208411068>
- Feigenson, N. (1997). Sympathy and Legal Judgment. *Tennessee Law Review*, 65(1), 1–78.
- Feigenson, N. (2021). Emotional Dimensions of Visual Evidence. In: Bandes et al. (eds.). *The Research Handbook on Law and Emotion* (pp. 312-326),

- Edgar Elgar Publication.
<http://dx.doi.org/10.4337/9781788119085.00034>
- Freeman, A. D. (1978). Legitimizing Racial Discrimination through Antidiscrimination Law: A Critical Review of Supreme Court Doctrine. *Minnesota Law Review*, 62, 1049-1120.
<https://scholarship.law.umn.edu/mlr/804>
- Gardner, J. (2009). The Logic of Excuses and the Rationality of Emotions. *Journal of Value Inquiry*, 43 (3), 315-338.
<https://doi.org/10.1007/s10790-009-9181-9>
- Gendron, M. (2021). The Evolving Neuroscience of Emotion: Challenges and Opportunities for Integration with the Law. In Bandes et al.(eds.) *Research Handbook on Law and Emotion* (pp. 27-42), Cheltenham: Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781788119085.00011>
- Goldberg, P. (2013). Courts and Legislatures Have Kept the Proper Leash on Pet Injury Lawsuits: Why Rejecting Emotion-Based Damages Promotes the Rule of Law, Modern Values, and Animal Welfare. *Stanford Journal of Animal Law and Policy*, 6, 30-80.
- Grady, R. H., Reiser, L., Garcia, R. J., Koeu, C., & Scurich, N. (2018). Impact of Gruesome Photographic Evidence on Legal Decisions: A Meta-Analysis. *Psychiatry, Psychology and Law*, 25(4), 503-521.
<https://doi.org/10.1080/13218719.2018.1440468>
- Hobfoll, S. E. (2011). Conservation of Resources theory: Its implication for stress, health, and resilience. In S. Folkman (Ed.), *The Oxford Handbook of Stress, Health, and Coping* (pp. 127-147). Oxford University Press.
<https://psycnet.apa.org/record/2010-25086-007>
- Jones, E. (2021). ...You don't Pay £100,000 to a Lawyer Unless You Care About Something. The Role of Emotion in Contract Law. In: Bandes, Susan A.; Madeira, Jody Lynée; Temple, Kathryn D. and White, Emily Kidd eds. *Research Handbook of Law and Emotion* (pp. 248- 267). Research Handbooks in Legal Theory. Edward Elgar.
<https://doi.org/10.4337/9781788119085.00030>
- Kahan, D. M. (1999). The Progressive Appropriation of Disgust. In S. A. Bandes (Ed.), *The passions of law* (pp. 63-79). New York University Press. <https://psycnet.apa.org/record/2000-07067-002>
- Kamyab M, Jalali M. (2022). Law and Emotion: The Implications of Neuroscience for Legal Decision-Making. *MLJ*, 16 (57):660-675.
<http://ijmedicallaw.ir/article-1-1450-en.html> [In Persian].
- Kaplan, J., Cutler, B.L., Leach, AM., Eastwood, J., Marion, S. (2019). Evaluating Coercion in Suspect Interviews and Interrogations. In: Bornstein, B., Miller, M. (eds) *Advances in Psychology and Law*.

- Advances in Psychology and Law* (pp. 1-40), vol 4. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-11042-0_1
- Kilty, J. M. (2021). The Emotional Storying of Charles Ssenyonga as an HIV Sexual Predator in: June Callwood, *Trial without End: A Shocking Story of Women and AIDS*. In Bandes et al. (eds.), *Research Handbook on Law and Emotion* (pp. 342-358), Edgar Elgar Publication. <https://doi.org/10.4337/9781788119085.00036>
- Lazarus, R. (1999). Hope: An Emotion and a Vital Coping Resource Against Despair. *Social Research*, 66(2), 653-678. <https://www.jstor.org/stable/40971343>
- Little, L. E. (2002). Adjudication and Emotion. *Florida Coastal Law Journal*, 3, 205-218. <https://ssrn.com/abstract=1367943>
- Mahlmann, M. (2023). *Mind and Rights: The History, Ethics, Law and Psychology of Human Rights*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Maroney, T. A. (2009). Emotional Common Sense as Constitutional Law. *Vanderbilt Law Review*, 62(3), 851-917. <https://scholarship.law.vanderbilt.edu/vlr/vol62/iss3/2>
- Maroney, T. A. (2011). The Persistent Culture of Judicial Dispassion. *Vanderbilt Law Review*, 99, 629-682. <https://scholarship.law.vanderbilt.edu/faculty-publications/765>
- Maroney, T. A. (2020). (What We Talk About When We Talk About) Judicial Temperament. *Boston College Law Review*, 61(6), 2085-2153. <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3517559>
- Maroney, T. A. (2021). Judicial Temperament Explained. *Judicature*, 105(2), 48-57. <https://scholarship.law.vanderbilt.edu/faculty-publications/1221>
- Massaro, T. (1999). Show (Some) Emotions. In Bandes, S. (Ed.), *The Passions of Law* (pp. 80-120). New York, USA: New York University Press. <https://doi.org/10.18574/nyu/9780814739297.003.0008>
- Miller, W. I. (1999). Fear, Weak Legs, and Running Away: A Soldier's Story. In Bandes (ed.) *The Passion of Law* (241-264), New York: New York University Press. <https://doi.org/10.18574/nyu/9780814739297.003.0014>
- Milojevich, H. M., Quas, J. A., & Yano, J. Z. (2016). Children's Participation in Legal Proceedings: Stress, Coping, and Consequences. In M. K. Miller & B. H. Bornstein (Eds.), *Advances in Psychology and Law* (pp. 185-216). Springer International Publishing. https://psycnet.apa.org/doi/10.1007/978-3-319-29406-3_6
- Minow, M. (1999). Institutions and Emotions: Redressing Mass Violence. In Bandes (ed.). *The Passion of Law* (pp. 265-284), New York: New York University Press. <https://doi.org/10.18574/nyu/9780814739297.003.0015>

- Minow, L. M, Spelman, E. V. (1988), Passion for Justice, *Cardozo Law Review*, 10, 37-76. <https://larc.cardozo.yu.edu/clr/vol10/iss1/6>
- Moehler, E., Biringen, Z., & Poustka, L. (2007). Emotional Availability in a Sample of Mothers with a History of Abuse. *The American journal of orthopsychiatry*, 77(4), 624–628. <https://doi.org/10.1037/0002-9432.77.4.624>
- Morse, S. J. (2011). Lost in Translation? An Essay on Law and Neuroscience. In Freeman, M. (ed.), *Law and Neuroscience: Current Legal Issues, Vol. 13*, Oxford: Oxford Academic. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199599844.003.0028>
- Morse, S. J. (2015). Neuroscience, Free Will, and Criminal Responsibility. In Glannon, W (2015). *Free Will and the Brain: Neuroscientific, Philosophical, and Legal Perspectives*, Cambridge: Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/CBO9781139565820.014>
- Murphy, J. G., (2007). Remorse, Apology, and Mercy. *Ohio State Journal of Criminal Law*, 4(2), 423-453. <https://ssrn.com/abstract=1424709>
- Nadler, J. (2018). The Social Psychology of Property: Looking Beyond Market Exchange. *Annual Review of Law and Social Science*, 14, 367–80.
<https://doi.org/10.1146/annurev-lawsocsci-110316-113627>
- Nussbaum, M. (1999). “Secret Sewers of Vice”: Disgust, Bodies, and the Law. In Bandes (ed.). *The Passion of law* (17-62), New York: New York University Press. <https://doi.org/10.18574/nyu/9780814739297.003.0006>
- Nussbaum, M. (2004). *Hiding from Humanity: Disgust, Shame, and the Law*. Princeton: Princeton University Press.
- Nussbaum, M. (2022). *The Monarchy of Fear*, translated by Hamed Ghadiri, Tehran: Tarjuman Publications [In Persian].
- Ong, D. C., Zaki, J., & Goodman, N. D. (2019). Computational Models of Emotion Inference in Theory of Mind: A Review and Roadmap. *Topics in Cognitive Science*, 11(2), 338–57. <https://doi.org/10.1111/tops.12371>
- Petoft A, Abbasi M, Zali A. (2021a). The Validation Requirements of Neuroscientific Evidences before Courts. *MLJ*, 15 (56):431-443. <http://ijmedicallaw.ir/article-1-1032-en.html> [In Persian].
- Petoft A, Abbasi M, Zali A. (2021b). The Use of Neuroscientific Evidence in the Modern Criminal Law with Emphasizing on the UK and Canadian Neurolitigation. *MLJ*, 15 (56):241-259. <http://ijmedicallaw.ir/article-1-1012-en.html> [In Persian].
- Petoft, A. (2020). An Overview of the Technical Limitations of Applying the fMRI Method in Neurolaw. *Bioethics Journal*, 9(34): 95-107. <https://doi.org/10.22037/bioeth.v9i34.27119> [In Persian].

- Posner, R. (1999). Emotion versus Emotionalism in Law. In S. Bandes (Ed.), *The Passions of Law* (pp. 309-329). New York, USA: New York University Press.
https://chicagounbound.uchicago.edu/book_chapters/149/
- Putman, D. (2001). The Emotions of Courage. *Journal of Social Philosophy*, 32(4), 463-470. <https://doi.org/10.1111/0047-2786.00107>
- Simpson, G. (2021). *The Sentimental Life of International Law*. Oxford University Press eBooks.
- Sajó, A. (2011). *Constitutional Sentiments*. New York: Yale University Press.
- Salerno, J. M., & Peter-Hagene, L. C. (2013). The Interactive Effect of Anger and Disgust on Moral Outrage and Judgments. *Psychological science*, 24(10), 2069-2078.
<https://doi.org/10.1177/0956797613486988>
- Sanger, C. (2001). The Role and Reality of Emotions in Law. *William & Mary Journal of Women and the Law*, 8(1), 107-113.
<https://scholarship.law.wm.edu/wmjowl/vol8/iss1/5/>
- Semmler, C. & Brewer, N. (2002). Effects of Mood and Emotion on Juror Processing and Judgments. *Behavioral Sciences and the Law*, 20(4), 423-36.
<https://doi.org/10.1002/bsl.502>
- Scurich, N. (2016). Structured risk assessment and legal decision-making. In M. K. Miller & B. H. Bornstein (Eds.), *Advances in Psychology and Law, vol.1*, (pp. 159-183). Springer International Publishing.
https://psycnet.apa.org/doi/10.1007/978-3-319-29406-3_5
- Solomon, R. C. (2004). Emotions, Thoughts, and Feelings: Emotions as Engagements with the World. In Robert Solomon (ed.), *Thinking About Feeling: Contemporary Philosophers on Emotions* (pp. 1-18). Oxford University Press.
<https://philpapers.org/rec/SOLETA-2>
- Strack, J., Lopes, P., Esteves, F., & Fernandez-Berrocal, P. (2017). Must We Suffer to Succeed? When Anxiety Boosts Motivation and Performance. *Journal of Individual Differences*, 38(2), 113-124.
<https://psycnet.apa.org/doi/10.1027/1614-0001/a000228>
- Sunstein, C. R. (2005). *Laws of Fear: Beyond the Precautionary Principle*, Cambridge University Press.
- Tamir, M., & Bigman, Y. E. (2018). Expectations Influence How Emotions Shape Behavior. *Emotion* (Washington, D.C.), 18(1), 15-25.
<https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/emo0000351>

- Tiedens, L. Z. & Linton, S. (2001). Judgment Under Emotional Certainty and Uncertainty: The Effects of Specific Emotions on Information Processing. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81(6), 973–88. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0022-3514.81.6.973>
- Trotter, S. (2022). Hope’s Relations: A Theory of the ‘Right to Hope’ in European Human Rights Law. *Human Rights Law Review*, 22(2), ngac007. <https://doi.org/10.1093/hrlr/ngac007>
- Tugade, M. M. (2011). Positive Emotions and Coping: Examining Dual-Process Models of Resilience. In S. Folkman (Ed.), *The Oxford Handbook of Stress, health, and Coping* (pp. 186–199). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195375343.013.0010>
- Tulkens, F. (2014). Parity on the Bench: Why? Why Not. *European Human Rights Law Review*. 6, 587-595.
- Van Ee, E., & Blokland, J. (2019). Bad Blood or My Blood: A Qualitative Study into the Dimensions of Interventions for Mothers with Children Born of Sexual Violence. *International journal of environmental research and public health*, 16(23), 4810. <https://doi.org/10.3390/ijerph16234810>
- West, R. (1986). Law, Rights, and Other Totemic Illusions: Legal Liberalism and Freud’s Theory of the Rule of Law. *University of Pennsylvania Law Review*, 134, 817-882. https://scholarship.law.upenn.edu/penn_law_review/vol134/iss4/2
- West, R. (2016). Law’s Emotion. *Richmond Public Interest Law Review*, 19(4), 339-362. <https://scholarship.richmond.edu/pilr/vol19/iss4/9>
- West, R. (2017), Law’s Emotion. In Sellers, M. (eds.). *Law, Reason, and Emotion* (pp. 32-54), Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108355223.004>
- White, E. K. (2011). Till Human Voices Wake Us: The Role of Emotions in the Adjudication of Dignity Claims. *Journal of Law, Religion and State*, 3, 201-239. <https://ssrn.com/abstract=2645993>
- White, E. K. (2019). Replaying the Past: Roles for Emotion in Judicial Invocations of Legislative History, and Precedent. *Oñati Socio-Legal Series*, 9(5), 577-595. <https://doi.org/10.35295/osls.iisl/0000-0000-0000-1105>
- White, E. K. (2021). Images of Reach, Range, and Recognition: Thinking about emotions in the study of international law, In: Bandes et al. (eds.). *The Research Handbook on Law and Emotion* (pp. 492-513), Edgar Elgar Publication.

https://digitalcommons.osgoode.yorku.ca/scholarly_works/2830

Williams, P. J. (2014). The Raw and the Half-Cooked. In P. Brooks. & H. Jewett (eds.). *The Humanities and Public Life*, (1st ed., pp. 75-82), Fordham University Press. <https://doi.org/10.1515/9780823257089-007>

Decisions:

O'Grady v. Westminster Scaffolding (1962) 2 Lloyd's Law Reports 238.

Barclays Bank Plc v. O'Brien [1993] 4 All E.R. 417

Miranda v. Arizona:: 384 U.S. 436 (1996)

Gonzales v. Carhart, 550 U.S. 124 (2007)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی